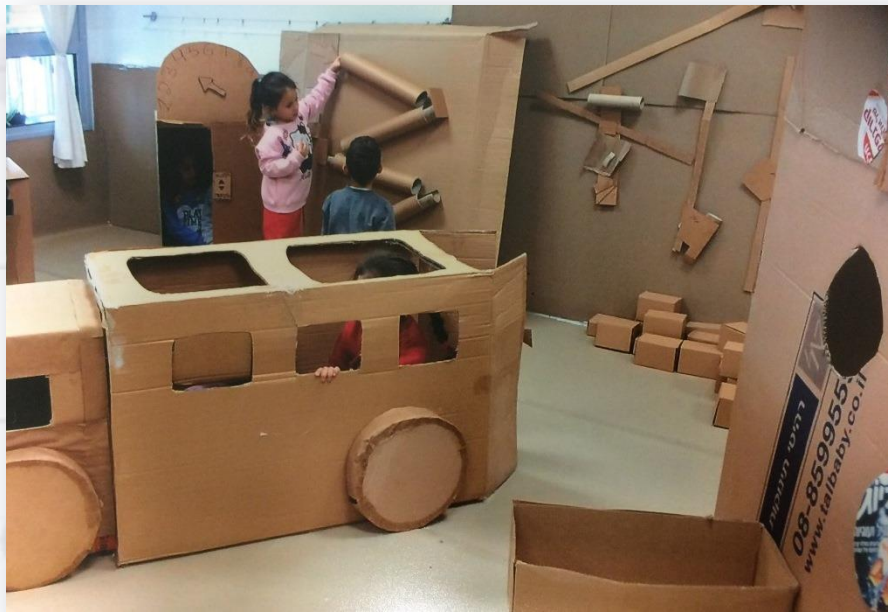

ילדים הזמנים סביבות משחק ולמידה

עלון לגנת

צולם באשכול גנים יד אליהו תל-אביב, 2016

לגרסה המקוונת לחץ כאן

תוכן עניינים

3	דבר מנהלת האגף
5	השתתפות פעילה של ילדים וילדות בהחלטות הנוגעות לחייהם בגן ילדים
15	"אני ואתה נשנה את העולם"
27	הלמידה שבהקשבה
37	מה עושים עם רעיון?
48	תכנון ובנייה של מרחבי משחק ופעילות בשיתוף הילדים
56	מביאים את השוק לגן
60	כיף לי לשחק
69	ילדי "אשכול ערמונים" יוצרים ובונים את הגן שלהם
78	חנות "הכול בה" – חנות בתוצרת עצמית
87	אצלנו בחצר... בצל עצי הזית, האפרסק, הלימון...
95	עיצוב מרחבי למידה בגן הילדים - בית בובות
107	כשהטבע נכנס פנימה
112	בעקבות המוזה שבאה לגן
117	הפרפרים מגיעים
129	"פקח, אפשר להמריא?" - פיתוח פעילות מתוך הילד
132	קסם התאטרון בחצר גן
135	ילדים חולמים ויוזמים בחצר הגן
143	שותפים לכתיבת העלון

דבר מנהלת האגף

סימה חדד

המושג "ילדים כמשתתפים" - CHILDREN AS PARTICIPANTS - מתייחס בעלון זה לתהליך שיתוף הילדים בהחלטות הנוגעות לחייהם של כל ילד וילדה בגן הילדים.

דברי יאנוש קורצ'אק - "ילדים אינם גדלים להיות בני אדם – הם כבר בני אדם" - מחזקים את ההכרה שילדים "הם כבר אזרחים" והיא גוררת אחריה הכרה בזכויותיהם ובבחירותיהם ומאתגרת אותנו, מחנכים¹ לגיל הרך, לשתף אותם בהחלטות יומיומיות בגן ובקהילה. סוגיות כמו איזה בגד אלבש היום, באיזו פינה אני בוחרת לשחק, עם מי אני רוצה לשחק, מה התכנים שמעניינים אותי לחקור וללמוד, מה נאכל בארוחות השונות, מה סביבת המשחק החדשה שאני רוצה לבנות בשיתוף עם חבריי, מזמנות לילדים ולילדות אפשרות ליצור דיאלוג ושיח, לבצע בחירות, לתת ביטוי להעדפות, לקחת אחריות, ולכבד החלטות משותפות שנקבעו בצורה דמוקרטית על ידי הרוב.

לוריס מלגוצ'י, מהוגי אסכולה רג'יו אמיליה שבאיטליה, האמין שלכל ילד פוטנציאל אינסופי מרגע לידתו, וכי על המסגרות החינוכיות להכיר בפוטנציאל זה, להתחבר אליו וליצור הזדמנויות חינוכיות שתמשנה אותו. הוא ראה בילדים, בהורים ובמחנכים שותפים לכל עשייה חינוכית בקהילת הגן שהיא חלק מקהילה חברתית ותרבותית רחבה יותר. מאחר שהילדים נתפסים כקומפוטנטיים המסוגלים ליצור ולבנות את פעילותם ואת סביבתם, חשוב לעודד שותפות ואינטראקציה איכותית עם ילדים עמיתים ועם מבוגרים, עם רעיונות,

¹ השימוש בלשון זכר נעשה מטעמי נוחות. הכוונה היא, כמובן, לכל המגדרים.

חומרים, עם אירועים, ועם שפע הזדמנויות להעשיר את עולמם הקרוב ואת עולמות הדמיון.

בעלון "ילדים מזמנים סביבות משחק ולמידה" תכלו למצוא מאמרים תאורטיים, רעיונות יישומיים ודוגמאות של מחנכות שמיישמות את התפיסה של שיתוף ילדים בחיי הגן. אנו מקווים שהעלון יעורר השראה לחשיבה, לעשייה ולשיתופם של ילדים בהחלטות הנוגעות לחייהם בגן, ובכך נקדם ערכים דמוקרטיים, זכויות לילד, וכבוד לאחר ולזולת.

נשמח לקבל תגובות, רשמים, מחשבות ורעיונות בנושאי העלון בכתובת:

preschool@education.gov.il

בברכה,

סימה חדד

מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי

השתתפות פעילה של ילדים וילדות בהחלטות הנוגעות לחייהם בגן ילדים

ד"ר אסתר ברוקס מנהלת בדימוס, מחלקה פדגוגית באגף לחינוך קדם יסודי

המושג **ילדים כמשתתפים** - children as participants - טומן בחובו מגוון משמעויות. במאמר זה אתייחס למושג זה מזווית הראייה של ילדים כמשתתפים פעילים בחיי הגן והקהילה, משתתפים קומפלטניים (בעלי יכולת) שיכולים לקיים שיח ודיאלוג, לבחור ולהחליט, להשפיע ולהשתכנע, ליזום וליצור, לפתח ולהתפתח.

תפיסת "הילד כאזרח" התפתחה על ידי לוריס מלגוצ'י (1920–1994) ברג'יו אמיליה שבאיטליה, והיא מאמינה כי הילד הוא בר זכויות מרגע הלידה, וכי האחריות למימוש זכות האזרחות מרגע הלידה מוטלת על הקהילה ועל המסגרת החינוכית. מלגוצ'י טען שילד הזכות לממש את הפוטנציאל שלו, והוא ראה כל ילד כבעל עוצמה ועשיר במשאבים ותבע את המושג "מאה שפות לילד" במובן שכל ילד מגיע לעולם עם יכולות וכישורים שיבואו לידי ביטוי בתהליכי הלמידה שאליהם ייחשף. השפות מייצגות דרכים שונות שבאמצעותן ילדים יוצרים תקשורת עם ילדים אחרים ועם מבוגרים משמעותיים, ודרכן הילדים מייצגים מחשבות ומביעים אותן באמצעות דרכי ביטוי ומערכות סמלים שונות.

צילום של ברברה אנדרס

דברים אלה של מלגוצ'י משתקפים בהחלטות של מדינות באו"ם בהקשר להשתתפות ילדים בחברה. הכוונה היא למעורבות של ילדים בהחלטות שהם יכולים לקבל על חייהם, החלטות דמוקרטיות שהן חיוניות בתהליך יישום זכויות הילד. פרסום אמנת האו"ם לזכויות הילד (1989) הוא נקודת ציון לשינוי התפיסה לגבי ילדים. פרסום האמנה והדרישה ליישומה כוללים אמירה מרכזית (סעיף 12) שדורשת ממדינות חברות באו"ם להבטיח לילדים את הזכות להביע בחופשיות את דעותיהם בכל העניינים הנוגעים להם ושדעותיהם יילקחו בחשבון בהכרעות שנוגעות להם. עוד נאמר שם כי לילדים הזכות להיות מעורבים בהחלטות שישפיעו על החיים שלהם.

בונים תרבות דמוקרטית בגן – השתתפות פעילה בשגרה

השתתפות פעילה דמוקרטית בגן הילדים משמעותה היא שילדי הגן מעורבים במגוון אפשרויות להביע דעות, לבצע בחירות ולתת ביטוי להעדפות, להשתמש בכוח ההשפעה שלהם, להחליט החלטות, לכבד את ההחלטות המשותפות ולקחת אחריות על התוצאות. מעורבות הילדים בהחלטות איננה מעורבות סמלית; היא מעורבות ממשית ויוזימית המגשימה ובונה את התהליך הדמוקרטי ואת יישום זכויות הילד. הם יכולים לקבל החלטות לגבי כללי ההתנהגות בקבוצה, לתכנן תכנית יומית אישית וקבוצתית, לבחור היכן לשחק ועם מי, לבנות מרחבי משחק ופעילות שיתאימו לרעיונות שהם מעלים, לבחור תכנים ללמידה, להעלות יוזמות אישיות ופרויקטים קבוצתיים.

רעיונות אלה מהווים חלק מיישום של ערכים דמוקרטיים שווינויים בחברה, ומדגישים כי כל ילד זכאי לבטא את עצמו, לקיים דיאלוג עם אחרים בחברה ולהשפיע על אורחות החיים

שלו. גן ילדים נתפס כקהילה של פרטים החיים בקבוצה חברתית הפועלת במרחב חברתי-תרבותי נתון המהווה קבוצה משמעותית בעלת השפעה והמקיימת יחסי גומלין עם קבוצות אחרות בחברה.

תפיסת "הילד כאזרח" מדגישה את מקומם החשוב של הילדים כמקור רב-עוצמתי בבניית התרבות של עצמם הכוללת ערכים של כבוד לזולת, הקשבה, פתיחות, גמישות ורגישות לאחר.

צילום: הגנת פרלה בזגלו, גן עינב ב' אשקלון

של הילדים כמקור רב-עוצמתי בבניית התרבות של עצמם הכוללת ערכים של כבוד לזולת, הקשבה, פתיחות, גמישות ורגישות לאחר.

איך אפשר לקדם השתתפות פעילה גדולה יותר של ילדי הגן?

יישום התפיסה של השתתפות פעילה של ילדים וילדות בחיי הגן ובחיי הקהילה דורש **אמונה** של המבוגר בתפיסה שכל ילד וילדה מסוגלים ובעלי יכולת. תפיסה זאת קשורה ישירות לתפיסות ולאמונות של המבוגרים לגבי **מי הוא הילד** הלומד בגן, מה חושבים על הפוטנציאל שלו ללמידה, **מהי ילדות** בכלל, **מהי השתתפות פעילה משמעותית** בגיל הרך, מה הם תופסים **כזכויות הילד**. חשוב מאוד **להעלות אמונות ותפיסות** אלו אצל חברות צוות הגן. יישום תפיסות אלו ישפיע על הדרכים לקדם ולעודד את שותפות הילדים בחיי הגן, והן אשר ישדרו לילדים אם מאמינים בהם ואם מסייעים להם בבניית הביטחון העצמי והדימוי העצמי החיובי של כל ילד וילדה בגן. חשוב לשוחח על המסרים שילדים מקבלים במשפחותיהם ואלה שהם מקבלים בגן, ועל כך שלא תמיד יש הלימה ביניהם. בנוסף, כדאי להתייחס להצבת גבולות בגן ובבתי הילדים.

מתן מקום, זמן ועידוד לבניית שותפות פעילה של ילדים בגן כולל זימון של מגוון דרכי ביטוי ב"מאה שפות": מה ילדים חושבים, אומרים ועושים, על פי בחירתם. גננת וצוות גן המודעים והמאמינים בחשיבות של ההשתתפות הפעילה של הילדים בחיי הגן, רוצים ונהנים **להקשיב לדבריהם**, מתכננים הזדמנויות להעמיק את ההקשבה לילדים בצורה שגרתית ועקבית. כתוצאה מכך, המבוגר לומד להתחלק בשליטה, משדר שמאמינים וסומכים על הילדים **ומיישם ערכים דמוקרטיים** של הקשבה זה לדבריו של זה, של כבוד לאחר ושל זכויות הילד ביומיום ובשגרה.

צילום של ברברה אנדרס

אחד האתגרים המרכזיים המונעים את ראיית הילדים כמשתתפים פעילים בהחלטות הנוגעות לחייהם ואת קידום יישום זכויות הילד, הוא הקושי לשחרר שליטה ו"בעלות" על התכנית החינוכית, על סדר היום, על בחירת תכנים, על שאלות שיש להן רק תשובה אחת (בדרך כלל, זאת של הגננת), על המקום המרכזי במפגשי המליאה, ועל ההכוונה לאן הילדים ילכו לשחק.

אפשרויות אחרות הן:

- לזמן **מגוון הזדמנויות יומיומיות** לביצוע שותפות פעילה של ילדים בחיי הגן ולאפשר **זמן ומקום לכך**;
- לאפשר **בחירה וגמישות** בשימוש במרכיבי הסביבה: מקום, חומרים, כלים, משחקים, חברים;
- **לצפות** במשחק ובפעילות של הילדים **ולהקשיב** לדבריהם;
- **להתחלק בשליטה** בדרכי ההוראה-למידה בגן, **לעודד את הילדים להביע את עצמם ב"מאה שפות"** על פי העדפותיהם;
- **להתפעל** מחשיבתם ומהרעיונות של הילדים ומדרכי יישומם, ומערכים דמוקרטיים שהם מפגינים בחיי היומיום בקהילת הגן.

צילום של ברברה אנדרס

הקשבה – למה ואיך?

"מעולם לא הוריתי ילדים בגיל הרך, אבל בכוונתי לצפות בילדים, להקשיב להם וללמוד מהם, וכך אדע מה עליי לעשות", לוריס מלגוצ'י.

להקשיב לילדים - למה אנו מתכוונים? מדוע חשוב להקשיב לילדים? איך אפשר להקשיב להם?

מלגוצ'י טען כי תאוריות והסברים שבני אדם מעלים זקוקים ל"הקשבה" של הזולת כדי להתקיים, בין אם אלו תאוריות פשוטות ובין אם מורכבות ביותר. הוא סבר שההקשבה היא נקודת המוצא של כל למידה. הכוונה ב"הקשבה" היא לשימוש בכל החושים, הקשבה למגוון שפות, לקודים שאנו משתמשים בהם כדי ליצור קשר ותקשורת. **ההקשבה לילדים כוללת רגישות רבה לדבריהם**, נכונות לעודד אינטראקציות איכותיות בין הילדים לבין עצמם ובין ילדים ומבוגרים משמעותיים להם ולהתייעץ בהם בסוגיות הנוגעות לחייהם.

גישה המשתפת ילדים וילדות בחיי הגן מפתחת את יכולת ההקשבה והרגישות של הגננת וצוות הגן ומעבירה מסר כי הילדים הם סובייקטים שדעתם חשובה וכי חשוב להקשיב לקולם ולשתפם בתכנון, בקבלת החלטות ובתהליך יישום זכויות הילד, כחלק בלתי נפרד מהעבודה השגרתית בגן. זו גישה המאפשרת היכרות מעמיקה עם עולמם הרגשי והאינטלקטואלי של ילדים, מעשירה את מגוון נקודות המבט להבנת בעיה ולפתרונות שלה ומאפשרת לשמוע רעיונות נוספים בסוגיות מגוונות של העשייה בגן.

צילום של ברברה אנדרס

קרלה רינלדי אשר ממשיכה של פועלו של לוריס מלגוצ'י בגישה של אסכולת רג'יו אמיליה שבאיטליה, מדגישה שילד חייב ליטול חלק באחריות על התפתחותו העצמית לא רק ברמה האישית אלא גם באמצעות הקשבה לדברי הילדים בגן והלמידה בעקבות ההקשבה לדבריהם. היא מוסיפה שעל המחנכת להקשיב לילדים כדי להתפתח מקצועית כאיש חינוך, להקשיב להורים לצורך היכרות מעמיקה עם כל ילד ולהקשיב לעמיתות בצוות הגן כדי להעשיר את מקצועיותה ולקבל השראה מחברותיה לעבודה. הקשבה על פי רינלדי כוללת הקשבה רגשית פעילה שמתבססת על התעניינות וסקרנות, באמצעות האוזניים וכל החושים.

הקשבה אמיתית אינה דבר קל לביצוע; היא חייבת להיעשות ללא דעות קדומות, והיא אבן יסוד בבניית כל תקשורת בתהליך למידה.

ילדים כשותפים פעילים בבניית סביבות בגן

על פי אליסון קלארק, ההקשבה לילדים מהווה בסיס לבניית סביבה חינוכית שבה כל ילד ירגיש שיש לו מקום בו הוא יכול לממש את הפוטנציאל שלו, ירגיש בטוח לנסות וליצור, יחוש שסומכים עליו ושהוא בעל יכולת, ושהוא יכול לשנות ולבנות מחדש את הסביבה המתאימה לו ביותר. התגובות וההערות של הילדים לסביבת הגן, בתוך הגן ובחצר, עשויות לעורר

השראה אצל צוות הגן ואצל הילדים לבצע שינויים שיעשירו את עולמם של הילדים, יעוררו את העניין והסקרנות שלהם לחקור ולחפש תשובות לשאלות העולות מעצם ההקשבה לדברי חבריהם. סביבת גן הילדים היא כוח חינוכי עוצמתי, משדרת מסרים גלויים וסמויים, ומהווה סוג של "הזמנה" למשחק, לחקר ולהתנסות.

אצל מחנכים בגיל הרך קיימת מודעות הולכת וגוברת לתפקיד של סביבה מותאמת לגיל, אסתטית, מזמינה ומאתגרת, שתהיה פונקציונלית ובטיחותית. בנוסף, יש חשיבות גדולה

לשיתוף הילדים בהחלטות הנוגעות לתכנית הלימודים המשתנה של הגן ובתכנון סביבות משחק ופעילות בגן. שני מאפיינים אלה – סביבה חינוכית מאתגרת ותכנית לימודים גמישה ומשתנה כדי להתאימה לעניין הילדים בעקבות צפייה והקשבה להם, עומדים במרכז הגישה החינוכית - "הפדגוגיה של ההקשבה" – המאפשרת, מצד אחד, העמקה והרחבה בתכנים שמעניינים את הילדים בגן, ומצד האחר פיתוח תכנים חדשים שיבואו לידי ביטוי במרחבי הגן שיוקמו בשיתוף עם הילדים.

ההחלטה להציע לילדים תפקיד יותר משמעותי בבנייה ובעיצוב הסביבה החינוכית בגן מאפשרת לנו ללמוד מה הם יודעים, ומה התפיסות שלהם לגבי מרחב המשחק והלמידה בגן:

- היכן הילדים הכי אוהבים לשחק בגן? היכן לא? מדוע?
- מה הם חושבים ומרגישים לגבי מרחבי המשחק והלמידה בגן?
- כיצד הם יכולים לקחת חלק פעיל יותר בבניית סביבת המשחק בגן?
- האם ישנם תכנים ייחודיים שהם היו רוצים ללמוד שלא חשבנו עליהם קודם? איך הם חושבים שצריך להיראות המרחב החדש שהם מציעים בהקשר לתוכן הנבחר על ידם?

כאשר מקשיבים בתשומת לב ומשוחחים עם הילדים על מה הם יודעים ולומדים על הסביבה בגן, נחשפים רעיונות ומחשבות מתוך ההיבט הילדי, לעתים מין ערבוב בין מציאות ודמיון, לעתים שאיפות שלהם מעצמם ומהחברים שלהם ולעתים פתרונות יצירתיים לאתגרים המוצבים בתכנון ובמהלך הבנייה של המרחבים בגן.

בונים תרבות של שותפות בבניית סביבות משחק, פעילות וחקר בגן
ניתן לחשוב על מגוון דרכים שיעודדו את ההשתתפות הפעילה של הילדים בבניית סביבות משחק ופעילות בגן:

- אפשר להתחיל בסיוור בתוך הגן ובחצר, לשים לב עם הילדים למה שכבר קיים, לצלם או לרשום מקומות שהם בוחרים, לשמוע מה הם רואים כחשוב, היכן הם אוהבים לשחק, לשהות לבד או עם חברים, היכן הם היו רוצים להקים סביבה חדשה, ממה אפשר להיפרד;
- ילדים יכולים לתכנן בשותפות עם ילדים אחרים ועם צוות הגן מפת גן או אתר תלת-ממדי במיניאטורה, לצרף תמונות שהם צילמו ורישומים שהם רשמו;
- ילדים יכולים לבנות בשותפות עם הורים את הגן שהם חולמים להיות בו תוך שימוש במגוון חומרים פתוחים;
- ניתן לערוך ריאיון עם הילדים בגן ולשאל אותם איך לדעתם צריך להיראות גן ילדים;

○ ניתן להראות להם את רישום השיח שמתפתח במליאה, בקבוצה קטנה או בשיחה אישית על נושאים שמעניינים את הילדים, לבחור יוזמה או נושא לפרויקט ולתכנן איך היוזמה והנושא יתבטאו בסביבת הגן.

כדי לפתח תרבות של שותפות הילדים לקראת ביצוע שינויים בסביבת הגן, חשוב שהם ירגישו שמקשיבים למה שהם חושבים ואומרים, שצוות הגן לוקח בחשבון את דבריהם ושיש פתיחות וגמישות בבניית תכנית חינוכית צומחת הכוללת שינויים בסביבת הגן. חשוב להעניק להם תחושה של מסוגלות, להתפעל מהרעיונות והיוזמות שלהם, קטנות וגדולות, ולשתף אותם בכל השלבים של התכנון תוך כדי ציון יתרונות השותפות.

צילום של ברברה אנדרס

- להלן עקרונות לבניית סביבות משחק, פעילות וחקר בשיתוף עם הילדים:
- **מרחבי הגן כהזדמנות לשותפות** - חשוב לזמן מגוון של הזדמנויות לשותפות של הילדים בבניית סביבות משחק, פעילות וחקר בגן ובחצר;
  - **הקשבה מכוונת** - חשוב לצפות, להקשיב ולתעד את דברי הילדים וללמוד מה התכנים שמעניינים אותם;
  - **"לדוג רעיונות"** - חשוב לעודד שיח, להקשיב לרעיונות של הילדים וילדות ולציין את ההשראה שהרעיונות יכולים לעורר;
  - **"לעודד יוזמות"** - חשוב להיות קשובים ופתוחים לפוטנציאל של הרעיונות לפיתוח יוזמות של הילדים ולהציע הקמת סביבות חדשות בהתאם;
  - **פתיחות** - חשוב לזמן מרחבים פתוחים, ריהוט מודולרי, חומרים פתוחים וכלים רב-תכליתיים שיאפשרו לילדים להיות שותפים פעילים בשינוי ובבניית הסביבות באופן יומיומי; כמו כן חשוב לאפשר מקום זמן בסדר היום ליישום עקרונות אלו.

במאמר זה, הבאתי את הגישה של "הילד כאזרח" הרואה את ילדי הגן כמשתתפים קומפלטניים, פעילים ובעלי יכולת להחליט החלטות הנוגעות לחייהם ולסביבתם, החלטות מכרעות ליישום זכויות הילד. ציינתי את החשיבות של מתן הזדמנויות לילדים על ידי צוות הגן, לעודד אותם למגוון אפשרויות לשיח ודיאלוג, להעלות רעיונות, לפתח יוזמות, לבנות סביבות המאפשרות יישום רעיונות ופריקטים. הועלו עקרונות, רעיונות לביצוע וכיוונים אפשריים ליישום. הודגשה האמונה שילדים וילדות יכולים להיות שותפים ומשתתפים, החשיבות בהקשבה להם, ההתפעלות מרעיונותיהם ומתן הזדמנויות רבות לביטויים ב"מאה שפות".

מקורות השראה

Clark, A. 2010. Transforming Children's Spaces. Children's and adults' participation in designing learning environments. Abingdon: Routledge United Nations

Clark, A. Why and how we listen to young children.

http://www.exeter.anglican.org/wp-content/uploads/2014/11/Listening-to-children-leaflet_NCB.pdf

Curtis, D.; Carter, M. 2003. Designs for Living and learning, transforming early childhood environments, Redleaf Press.

Curtis, D.; Carter, M. 2008. Learning Together with Young Children, A Curriculum Framework for Reflective Teachers. Redleaf Press.

Edwards, C.P.; Gandini, L.& Forman, G.E.1998. The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach. Greenwich, CT: Ablex Publishing Corp.

Hart, R.A.1997. Children's Participation. Earthscan/ Unicef

https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

United Nations. Convention on the rights of the child. 1989.

http://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf

<http://www.unicef.org/rightsite/files/uncrcchildfriendlylanguage.pdf>

משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, אתר זכויות הילד

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Zchuyot/LomdimZchuyot/Hafalot/ZchuyotYeledAdamChevraDemokratit.htm>

"אני ואתה נשנה את העולם"

מפסיביות להובלת שינוי על ידי ילדי הגן

ד"ר ענת פורת ורן כהן אהרונוב

מדי בוקר, בדרכם לגן, פגשו ילדי גן אלמוג בחולון את חתולי הרחוב. הילדים התעניינו בחתולים, והגננת מתוך אהבתה לבעלי חיים וההקשבה לילדים, חשבה שזו הזדמנות מצוינת להכיר באופן אחר את החיה שאותה פגשו כל יום. בתהליך החקר למדו הילדים להכיר בכך שהחתול זקוק לחום, רוך, משחק והתחשבות. הוחלט לבנות לחתולים בתים שיגנו עליהם בימים הקרים של החורף. הילדים שאלו שאלות רבות כמו: "מי הם חתולי הרחוב? מי דואג להם? מי צריך לדאוג להם? מה האחריות שלנו? מה הם צריכים בחורף? ממה נכין להם בית? מה צריך להיות בתוך הבתים שלהם? היכן נעמיד את הבתים? איך נדע שהחתולים משתמשים בבתים?" בעקבות תהליך הלמידה והחקירה, כל קבוצת ילדים עיצבה בית אחד לפי ראות עיניה. שיא הפרויקט היה בהתגייסות הורי הילדים להפצת כרזות הסברה בבניינים בשכונה ולאחר מכן, פיזור הבתים מעשי ידי הילדים ברחבי השכונה. "הפרויקט עזר לי להעביר לילדים באופן מעשי, ולא רק תאורטי, מהי עזרה לזולת בכלל וחמלה לבעלי חיים בפרט, אלו ערכים שמלווים אותם בכל רגע מאז", (לילך, גננת גן אלמוג)

פרויקט 'בית לחתולים' הוא דוגמה לטיפוח ההרגל והנטייה אצל ילדים ליזום ולקחת אחריות על סביבת החיים. במאמר זה נטען שגן ילדים איכותי במאה ה-21 מקדם ומעודד

'למידה מוכוונת השפעה'. זהו גן שסביבת החיים בו ותרבותו יוצרים מרחב

עבור הילדים להשמיע את קולם, לנקוט עמדה, לפעול ולהשפיע על סביבת חייהם. אנו נתבונן ונבחן כיצד המסגרת החינוכית יכולה לעודד את הילדים לפרואקטיביות ולאקטיביזם בגן הילדים ומחוצה לו.

פנורמה

פורום חולון - עכשיו גם בפייסבוק
מרגיש/ה מרוצה

יום 11 בפבר' בשעה 20:12

ילדי גן אלמוג שבישראל גילי הכינו בתי חורף חמים לחתולי הרחוב והציבו אותם ברחובות הסמוכים לגן 😊

צוות הגן ובעיקר הילדים עמלו רבות על הפרוייקט וגייסו לכך לא מעט משאבים.

לילך פרץ, הגננת: "אנו מבקשים מתושבי קרית אילון (ח-300) לגלות אכפתיות וחמלה ולא לזרוק אותם לפח."

אהבתי 👍   הגב/הגיבי 💬   שתף/י ➦

😊   כתוב/כתבי תגובה... 📷

המאה ה-21 מאופיינת בשינויים טכנולוגיים (smartphone) וחברתיים (פירוק המשפחה המסורתית, גלובליזציה) רבי-עוצמה. שינויים אלה דורשים מאתנו גמישות ויכולת להתמודד עם חוסר ודאות ולקיחת סיכונים, אך גם אחריות חברתית לעולם בו אנו חיים. יזמות ואקטיביזם הן נטיות העשויות לסייע לפרט להתמודד בעולם המשתנה, ולקדם מודעות, אכפתיות ואחריות של הפרט לחברה ולסביבה המתהווה. חשיבות תקופת הגיל הרך וההשפעה הרבה שלה על עיצוב האישיות (Shonkoff & Phillips, 2000), מחייבת אותנו לבחון כיצד ניתן להתאים את החינוך לגיל הרך בכלל, ואת הפעילות והלמידה בגני הילדים בפרט, לטיפול נטיות אלה.

מפסיביות לאקטיביות בגן הילדים

ברבים מגני הילדים היום ממוקדת הלמידה **בלמידה פסיבית** (סבילה) של הילדים שהיא ברובה, למידה מתוך התבוננות וחוויה פנימית, תוך קבלת ידע 'סטטי' מהגננת. למידה כזו יכולה להתאים לילדים מסוימים וגם לשקף תרבות של גן. לדוגמה: כאשר תהליך הלמידה העיקרי בגן הוא במפגש מליאה בו הילדים בעיקר מקשיבים ומגיבים לשאלותיה הסגורות של הגננת שהתשובות להן ידועות לה מראש ("ילדים, מי רוצה לומר לי מה הם סמלי החג?"), סדר היום בגן זה כולל 'תחנות' מוגדרות מראש שהילדים צריכים לעבור ביניהן, והיצירה בחומרי אמנות מובנית ומציעה התייחסות אחידה לחומרים.

דרך למידה נוספת בגנים היא **למידה ראקטיבית** (מגיבה), כלומר, פעולה שבעיקרה היא תגובה לילדים אחרים או למבוגרים. לדוגמה: הילדים מצטרפים למשחק רק כאשר מציעים להם לשחק, ניגשים לשולחן שבו הצעה לפעולה רק לאחר שהגננת מזמינה אותם, עובדים בחומרים רק לאחר שהגננת מראה להם מה לעשות. דרך פעולה זו היא ברובה חיקוי הסביבה או תנועה פנימית שנוצרת אצל הילד בעקבות בקשות הסביבה. סביבת הגן ודרך ההתנהלות בה עשויה גם היא לעודד התנהלות ראקטיבית של הילדים.

בשנים האחרונות עלתה המודעות ללמידה משמעותית ולחשיבות השתתפותם של ילדים בתהליך למידתם. מסגרות חינוכיות רבות מדגישות את הלמידה האקטיבית (פעילה), החווייתית וההתנסותית ומקיימות סדר יום זורם (לזין, 1989) המאפשר לילדים לבחור ולפעול לפי העדפותיהם. לדוגמה: הילדים האקטיביים משתתפים בהתנהלות הגן, מצטרפים מיוזמתם למשחק, מציעים משחקים לחבריהם, מעלים פתרונות לבעיות שעולות בגן וביחסים החברתיים. הלמידה האקטיבית מתקיימת במסגרת שנקבעת על ידי צוות הגן. אנשי הצוות מחליטים על תוכני הלימוד, על ארגון הסביבה וסדר היום. פעמים רבות ההחלטות נעשות מתוך הקשבה לילדים אך ללא השפעה של הילדים על הוויית הגן והתנהלותו.

'למידה מכוונת השפעה' בגן הילדים

מתוך עבודתנו במערכות הגיל הרך זיהינו שתי דרכי למידה שהתפתחו בגני הילדים אותם ליוונו בשנים האחרונות, למידה פרואקטיבית ולמידה אקטיביסטית. שתי דרכים אלו מרכיבות את המושג '**למידה מכוונת השפעה**'. זוהי דרך למידה שקיומה בתדירות גבוהה בגן מקדם יוזמה, מעורבות וביטוי עצמי של הילדים. כלומר, אלה תהליכי למידה שמאפשרים לילדים להשפיע על חייהם, על חיי חבריהם בגן הילדים ואף על החברה והסביבה שמחוץ לכותלי הגן.

א. **למידה פרואקטיבית** (יוזמת) - התנהגותם של אנשים פרואקטיביים היא פונקציה של החלטותיהם ולא של תנאי הסביבה (קובי, 1989). זוהי דרך פעולה יזמית שבה ילדים ממציאים את הבלתי צפוי ומשפיעים על המרחב החינוכי, יוזמים משחקים, מובילים תהליכים בתוך חברת הילדים (ולפעמים גם את המבוגרים), משנים את הסביבה הפיזית של הגן ומשפיעים על תרבותו. דוגמאות לכך אפשר לראות ב'מרחבי **עצמאות**', פרקטיקה שפותחה בעיר רמת גן על ידי צוותי החינוך בעיר. פרקטיקה זו מאפשרת ומעודדת את הילדים ליזום, לחקור וליישם את רעיונותיהם ותשוקותיהם. הילדים שותפים בקבלת החלטות בתחומים שונים, יש להם 'קול' בגן ואפשרות להשפיע על סביבתם. בעיר רמת גן, הילדים תכננו ויצרו בגנים מרחבים חדשים כגון, ברכת דגים בחצר הגן, המציאו ויצרו משחקי חצר, פינו חדרון ששימש לסדנה לצורך פינת 'הקשבה' שיצרו, תכננו מחדש את פינת המשפחה בגן לאחר שעשו חקירה מעמיקה של פינות משפחה בארץ ובעולם. הילדים משפיעים גם על בחירת תוכני הלימוד בגן בהתאם למה שמעניין אותם. לדוגמה, בגן אשל בחולון, ניגנו הילדים על חפצים שונים בגן ויצרו רעש גדול. הם שאלו 'איך אפשר לנגן ביחד ושלא יהיה יותר מדי רעש?' הם ניסו לנגן במקומות שונים בגן, בעוצמות שונות ועל חפצים שונים. הם חקרו 'אנשים שמנגנים יחד' - תזמורות ולהקות כדי ללמוד מה מאפשר לנגן יחד. החקירה יצרה השראה והם החליטו לקיים מופע רוק (שהוא מרעיש במיוחד). לצורך המופע חקרו הילדים סוגים שונים של מוזיקה, הבחינו בהבדלים ביניהם והדרך לנגן אותם. הופעת הרוק במסיבת סוף השנה הייתה סיום מרגש לתהליך עמוק של למידה. בגן אחר בחרו הילדים ללמוד על גיבורי-על. הם שאלו וחקרו, מה זה גיבור? מי הם גיבורי-העל? אם הייתי גיבור-על - מי הייתי? הנושא הסתיים בתצוגת תחפושות של גיבורי-על שהילדים הכינו. הלמידה הפרואקטיבית משלבת יוזמות - יוזמה של הילדים, יוזמה של הצוות החינוכי ודיאלוג ביניהם.

ב. **למידה אקטיביסטית** (מובילת שינוי) - זהו תהליך למידה שבעקבותיו תתרחש פעולה יזמית. מטרת הפעולה היא לנקוט עמדה ולהשפיע על החברה ועל סביבת החיים. למידה פרואקטיבית מגייסת את היוזמות של הילדים לצורכיהם ולצורכי חברת הילדים והגן. לעומת זאת, למידה אקטיביסטית מכוונת את הדיון והעשייה ליצירת שינוי חברתי רחב יותר. זוהי דרך לעודד אחריות אזרחית ואכפתיות. חיזוק החשיבה הביקורתית של הילדים והאמונה שיש להם 'קול' גם בחברה הרחבה, מעודדים את תחושת היכולת והאמונה ביכולתם להיות אזרחים משפיעים. לדוגמה, באחד הגנים ברמת גן, הילדים פעלו ליצירת הנגשה לגן לאבא של אחד הילדים המתנייד בכיסא גלגלים. הם פעלו אל מול הרשות המקומית ובעקבות העיסוק בנושא עלה נושא הנגישות בחברה. העיסוק בנגישות הוליד מפגש עם קרוב משפחה עיוור של אחד הילדים ולמידה על דרכי התמודדות עם מגבלת העיוורון (כתב ברייל, כלבי נחייה, מכשור מיוחד). במקרה אחר בגן מנגו בחולון, החליטו הילדים לעשות 'צעדת זהירות בדרכים' כדי להעלות את המודעות לנושא בעקבות היפגעותו בתאונה של אחד הילדים בשכונה. הסיפור על יצירת בתים לחתולים שמופיע בפתיחת המאמר, גם הוא דוגמה מצוינת לאקטיביזם של ילדי הגן.

בגן הילדים אפשר ורצוי לראות את כל מרכיבי הלמידה שהוזכרו. יחד עם זאת, חשוב לא להתעלם מהעובדה שמרכיבי הלמידה הדומיננטיים יותר בגני הילדים הם עדיין הלמידה הפסיבית, הראקטיבית והאקטיבית. יש לשים דגש ולעודד את צוותי החינוך להגדיל בצורה משמעותית את ה'למידה מכוונת השפעה' בגן הילדים.

דרכים לטיפול 'למידה מכוונת השפעה'

סביבה חינוכית המקדמת 'למידה מכוונת השפעה' תופסת את הילד כבעל זכויות אזרחיות, משפיע ומושפע, ודואגת לטפח נטיות והרגלים של יזמות

ואקטיביזם. הצוות החינוכי יכול לעשות זאת בשלוש דרכים: השיח החינוכי, השתתפות הילדים וסדירויות המקדמות יוזמה.

השיח החינוכי - עידוד נטיות ללמידה פרואקטיבית ואקטיביסטית ביצירת שיח שיתופי עם הילדים ולא שיח כוחני. השיח השיתופי מתאפיין בהתעניינות בהעדפות הילדים, בסיעור מוחות סביב בעיות שנוצרות במהלך חיי הגן ובעידוד לקיחת אחריות על חיהם בגן. השיח עוסק ברובו בשאלות פתוחות המתעניינות בתאוריות שיש לילדים על העולם. זהו שיח דיאלוגי, אמפתי, המכבד את התגובות השונות של הילדים ומנסה להבין את הרעיונות, הצרכים והרגשות של הילדים. במהלך שיח שיתופי, המבוגר מוותר על שליטה בשיח, משהה את הידע שלו כדי לאפשר לילדים ביטוי עצמי וחוויה של השפעה. בנוסף, השיח בגן מתמקד בסוגיות 'גדולות', פילוסופיות וחברתיות שבדרך כלל ילדים מתעניינים בהן כמו: מי הטובים ומי הרעים? מה זה להיות חזק? מה זאת אהבה? ועוד.

השתתפות הילדים - השתתפות הילדים מתייחסת למעורבות ולתפקיד שיש לילדים במסגרת החינוכית. עידוד למידה פרואקטיבית ואמון ביכולות הילדים ייתנו להם את האפשרות לקחת חלק בתהליכי קבלת החלטות. המבוגר הוא שמחליט איזה נושא מתאים להשתתפות הילדים ובאילו תחומים הצוות מקבל החלטות באופן בלעדי. יחד עם זאת, צוות קשוב יכול לזהות רעיונות החשובים לילדים או דרכי פעולה שיתאימו לצורכיהם אף שלא תכנן לשתף בקבלת החלטות לגביהם.

דוגמאות להחלטות המתאימות להשתתפות הילדים לפי גישת 'למידה מכוונת השפעה': כיצד נחגוג ימי הולדת בגן? איך נחגוג את החג בגן? היום יש לנו יום אחר, איך הייתם רוצים שיהיה סדר היום בגן היום? מה הייתם רוצים שנכין בארוחת הבוקר מחר? איך נשחק בגן כך שיהיה לנו קל יותר לסדר בסוף היום? כל החלטה כזו מתקבלת לאחר דיון משמעותי המאפשר לזהות את מגוון האפשרויות ובעיקר את היתרונות והחסרונות של כל אפשרות. דיון כזה מחזק את ההבנה שבכל בחירה יש ויתור על אפשרות אחרת.

השתתפות הילדים יכולה להיות גם בבחירת תוכני הלימוד בגן. אפשרות אחת היא לשאול את הילדים באופן ישיר: מה מעניין אתכם? מה הייתם רוצים שנחקר יחד? אפשרות נוספת היא להתבונן בילדים, ללמוד מה מעניין אותם, ולקדם את תחומי העניין של הילדים כחלק מתכנית הלימודים. לדוגמה, בגן אשל בחולון, במהלך משחק, יצרו הילדים אוהלים מבדים גדולים שהיו בגן ומרהיטים שהיו בפינת הבית. בכל פעם שלאוהל נכנס יותר מילד אחד - התמוטט האוהל. הדבר גרם לעימותים ביניהם ולרצון להבין מה גורם להתמוטטות. הילדים הציעו הצעות שונות וניסו אותן, אך האוהל היה עדיין לא יציב. הצוות הציע לילדים לחקור כיצד יוצרים 'יציבות' כך שהאוהל לא ייפול. כדי להבין מהי יציבות, התבוננו הילדים על מצבים שבהם הם עצמם יציבים ובדקו מה מסייע לאוהלים אחרים להיות יציבים. אחת התובנות של הילדים הייתה שכדאי לעשות אוהל בחצר מכיוון ש"שם אפשר לתקוע מקלות בבד ובחול". הילדים תכננו את האוהל שלהם ובנו אותו בהמשך בעזרת ההורים שהתגייסו למשימה. דוגמה זו מדגישה שהיכולת של הצוות לזהות מה מעניין את הילדים, להתפעל מהם ולאפשר להם להשקיע זמן במה שמעניין אותם, יוצרת מרחב ללמידה פרואקטיבית.

סדירויות המקדמות יוזמה – סדירויות אלה מתייחסות למרחב הפיזי והארגוני, שהם פועל יוצא של סדר היום וההתנהלות בגן. הצוות יוצר סדירות שבה יש חלקים מובנים המקדמים את היוזמה. לדוגמה, יצירת ציר זמן שבו שלבים שונים לקידום יוזמה, החל מחלימה על היוזמה, דרך שלבי תכנון, יישום ורפלקציה על העשייה. סדירות נוספת היא תכנון סדר יום בו הילדים יכולים לפעול לאורך זמן באופן חופשי, לפי בחירתם. כאשר סדר היום צפוף ועמוס ביוזמות של הצוות, לא נשאר מספיק מרחב ליוזמות הילדים, ללמידה פרואקטיבית. לעומת זאת, פעילות חופשית שבה זמן ממושך למשחק מזמנת יוזמות של הילדים והתמודדות חברתית וקוגניטיבית מורכבת.

לסיכום, 'למידה מוכוונת השפעה' היא דרך למידה המקדמת את יכולת הילדים להיות אזרחים יוזמים ובעלי מודעות ואחריות חברתית. כאשר מקיימים עם הילדים דיאלוג אמתי שבו יש להם מקום להשמיע את דעותיהם ואת התאוריות שלהם על העולם, כאשר מאפשרים לילדים להשתתף בקבלת החלטות הנוגעות לחייהם בגן, כאשר בגן קיימות סדירויות המקדמות יוזמה, הילדים מפתחים הרגל ונטייה להיות פרואקטיביים ואקטיביסטים. צוות שרואה את הגן כמרחב ליוזמה חינוכית ויציב לעצמו אתגרים לחשיבה חדשנית, יהיה מוכן לחפש את הדרך הלא נודעת המתאימה לו וילידי הגן. צוות כזה יהיה מודל משמעותי עבור הילדים ללמידה פרואקטיבית ואקטיביסטית. שימוש במצפן ל'למידה מוכוונת השפעה' וב'עוגת היוזמה' המצורפים בהמשך, יסייע להתבוננות על הלמידה הקיימת בגן ויצירת תנועה לקראת השינוי הרצוי.

1. מצפן ללמידה מוכוונת השפעה

הרבה	מעט	כלל לא	
			עד כמה המבוגר בגן שואל שאלות פתוחות? (שהתשובה להן אינה ידועה מראש)
			האם רוב הזמן המבוגר בעיקר שואל את השאלות בגן?
			האם רוב הזמן המבוגר בעיקר משיב את התשובות בגן ומספק מקורות מידע?
			עד כמה ילדי הגן שותפים בתכנון המפגשים?
			עד כמה ילדי הגן שותפים בהעברת המפגשים?
			עד כמה ילדי הגן יוזמים משחקים ופעילות במשחק החופשי בגן?
			עד כמה ילדי הגן שותפים בתכנון ובבניית מוקדי הפעילות?
			עד כמה ילדי הגן שותפים ומשפיעים על תכנון סדר היום?
			עד כמה ילדי הגן שותפים או יוזמים בקביעת תוכני הלימוד בגן?
			עד כמה ילדי הגן יוזמים פעילויות עבור קהילת ילדי הגן?
			האם יש בגן סדירויות המקדמות פתרון עימותים עצמאי של הילדים?
			עד כמה ילדי הגן שותפים או יוזמים את המסיבות, החגים והאירועים בגן?
			עד כמה ילדי הגן יוזמים ועושים פעילויות מחוץ לגן, בסביבה ובקהילה?
			עד כמה ילדי הגן שואלים שאלות ביקורתיות לגבי החברה והסביבה שלהם?
			עד כמה ילדי הגן יוזמים פעילויות התורמות לחברה ולסביבה שמחוץ לגן?

2. עוגת יוזמה בגן

הכינו דגם של עוגה (עיגול) המחולק לחמשת סוגי הלמידה בגן. על כל חלק להיות בגודל היחסי שהוא מתקיים בגן היום.

- **למידה פסיבית (סבילה)** - ילדי הגן לומדים מתוך התבוננות, חוויה פנימית וקבלת ידע 'סטטי' מהגננת;
- **למידה ראקטיבית (מגיבה)** - ילדי הגן מגיבים לתכנים ולפעילויות שהציגו או הביאו בפניהם;
- **למידה אקטיבית (פעילה)** - ילדי הגן פעילים במרחבי הגן ויוזמים משחק, עשייה ולמידה בתוך מרחבים וסדירויות שנבנו על ידי צוות הגן;
- **למידה פרו-אקטיבית (יוזמת)** - ילדי הגן שותפים ויוזמים בבניית הסביבה החינוכית של הגן, תוכני הלימוד, פעילויות בגן, התנהלות ואקלים הגן (פתרון בעיות ועימותים, מיזמים (פרויקטים) ייחודיים, מסיבות ואירועים);
- **למידה אקטיביסטית (מובילת שינוי)** - ילדי הגן שואלים שאלות ביקורתיות על החברה והסביבה ופועלים להובלת שינוי בדרך אקטיבית גם במרחבים שמחוץ לגן שלהם.

לאחר הכנת ה'עוגה', שאלו את עצמכם האם אתם מרוצים מ'העוגה' שלכם?
אם אינכם מרוצים - איזה נתח של העוגה תרצו להגדיל וכיצד תעשו זאת?

מקורות

לויין, ג' (1989). גן אחר. הוצאת 'אח', חיפה

קובי, ס' (1989). שבעת ההרגלים של אנשים אפקטיביים במיוחד. הוצאת אור-

עם, תל אביב

Shonkoff J.P. & Phillips D.A. (Eds.), (2000). From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development.

Washington, DC: National Academies Press.

הלמידה שבהקשבה

סטודנטים לחינוך בגיל הרך ממכללת אורנים לומדים להקשיב ולטפח יוזמות של ילדים
דוריס טולדנו-קיפר, הגר לב ויעל ענבר, מכללת אורנים

"אני רוצה אדם פעיל; אדם פעיל הוא אדם שאכפת לו,
שמשכלל כל הזמן את היכולות שלו", (לוין, בתוך דיין, 2001)

משפט זה מסמל עבורנו, מדריכות פדגוגיות (שנתון ב) במכללת אורנים, תפיסת עולם חינוכית: לפתח בסטודנטים את היכולת והמיומנות להתבונן ולשכלל את ההקשבה שתוביל ליוזמה עם הילד. לוין האמין כי היוזמה טמונה בכל ילד, בהתעניינות הייחודית של כל אחד ובקצב התפתחותו האישי. בגן הילדים הוא ראה מרחב ליוזמות, אשר תפקידו לעודד סקרנות ולבסס אצל הילד תחושת יכולת המושתתת על עשייה עצמאית. לדידו, יש להעדיף יוזמות ילדים כעיקרון חינוכי ראשוני ולעודד אותן. בתהליך מקביל, כמדריכות, אנו מעודדות את הסטודנטים לפעול בהתאם לגילויים שלהם. אנו מסייעות במיקוד ובהבהרה של הדברים. כשהמטרה מבוססת ובהירה, היכולת להתגבר על האתגרים שבדרך - גדלה. תפיסתו הפרוגרסיבית של לוין נלמדת במסגרת קורס הדרכה הנקרא "גן אחר". כחלק ממטלות הקורס מתבקשים הסטודנטים לזהות יוזמה של ילד וללוותו כשותפים לפעילותו ביוזמה זו. זאת תוך תיעוד התהליך ורפלקציה עליו. בתהליך זה אנו מאירות את מיומנות ההקשבה אצל הסטודנטים, ומתמקדות בשלושה מרכיבים:

1. ההקשבה – תנאי הכרחי. לעתים די בהקשבה דמומה ואין כל צורך בשיחה. לעתים היא הבסיס לשיחה ולהמשגה.
2. העידוד – לעתים עולות יוזמות הילד על יכולותיו הפיזיות, הטכניות, הרוחניות. כגודל היוזמות כך גודל התסכולים. העידוד צריך להראות לילד שלא הכול תלוי בחומרים ובחוקי הטבע, אלא הרבה תלוי באדם, במחשבותיו וברעיונותיו.

3. העשייה – העשייה של הילד, בעידוד הסטודנטית, כמהלך משלים וממצה תהליך.

נביא שתי דוגמאות ליוזמות של ילדים ולתהליך שמעודדים הסטודנטים ובהמשך נצביע על התהליך שעוברים הסטודנטים עצמם.

"אני אוסף חלקים שמתחת לעץ"

תהליך בו הייתה מעורבת הסטודנטית ורד מיכאליס; הדברים מובאים כלשונם, מקוצרים.

זמן חצר, א' (6.1) ילד שקט וסקרן, שיחק לבדו. אני מתלבטת האם התקרבותי תשפיע/תפריע/תהרוס. התקרבותי בהיסוס. תהיתי מה כל כך מושך אותי במעשיו, שגרם לי להתקרב ולבדוק. אולי הוא רוצה להיות לבד? שאלתי אותו אם אפשר להיות לידו; הוא חיך חיוך ביישני והנהן. ישבתי לידו ולא דיברתי. אחרי כמה דקות הוא אמר: "אני חוקר". חייכתי אליו ואמרתי: "אני רואה. איזה יופי! אני מסתכלת עליך כבר כמה דקות ונהנית לראות אותך חוקר. אתה רוצה לספר לי מה אתה חוקר?" א': "אני אוסף חלקים שאני מוצא מתחת לעץ", והושיט לי את הצלוחית. הבטתי בתוך הצלוחית, ופתאום גיליתי, שבין האבנים והאדמה, הצלוחית הייתה מלאה בעצמות קטנות. עצמות! לקחתי אחת והבטתי בה. א' התקרב אליי. "אני חוקר את כל החלקים שאני מוצא", הוא אמר, "אני אוסף דברים מעניינים". אמרתי לו: "אני רואה שמצאת פה דברים מאוד מיוחדים, כל הכבוד שהבחנת בהם". א': "אני תמיד מחפש ומוצא". אני: "מה מצאת?" א': "חשבתי שזה מקלות קטנים, אבל אני חושב שזה חלקים של חיות. הנה, מצאתי גם גולגולת", ומקרב אליי חלק שאמנם נראה כמו גולגולת. בשלב זה השתתקתי. לא האמנתי שהבחין בכך שאלו עצמות. הוא המשיך ואמר לי שהוא לא בטוח, והוא לא מבין למה יש כאן הרבה כאלה. שאלתי אותו (ובעצם גם את עצמי) מה הוא חושב שזה. הוא ענה שאולי דינוזאורים, או חלקים שעפו והגיעו לגן עם הרוח, או חיות שקברו כאן. נדהמתי ממנו. הוא שאל אותי, אם אני יודעת, ושיתפתי אותו בכך שזו הפעם הראשונה שאני רואה דבר כזה, שזה מאוד מעניין, וכמוהו, גם אני שואלת את אותן שאלות. "אני חייב לגלות!", הוא

אמר לי. שאלתי מה היה רוצה לדעת, והוא ענה שהוא רוצה לדעת מה זה בדיוק, ושאל אותי איך אפשר לגלות. שאלתי אותו איך הוא מגלה דברים אחרים שהוא לא יודע; הוא אמר שלפעמים הוא שואל את אימא ואבא והם מסבירים לו, והוסיף שאולי אפשר לבדוק במחשב. שאלתי אותו אם הוא רוצה שננסה לבדוק יחד. הוא חייך ואמר שכן. הצעתי שהוא יספר להורים שלו, וישאל אותם, ואני אבדוק בספרים ובמחשב, וגם אשאל חברים שלי שאוהבים לחקור את הטבע. א' נראה שמח ומרוצה מהסיכום שלנו.

צילום ברברה אנדרס

במהלך היום רצו בראשי מחשבות: מה לעשות עכשיו? ברור לי שאלך ואחקור, כמו שהבטחתי לו, ומחר אחזור עם מידע שאספתי, אבל האם כדאי לשתף את ההורים שלו, או לראות אם הוא בעצמו מעוניין ויבדוק בדרכו? החלטתי לחכות. אלמד ממנו מה כוונותיו ועד כמה הוא רוצה להמשיך ולחקור את הגילוי המופלא שלו. בהגיעי הביתה, גיליתי כי א' מצא צנפות, חלקים ממזון הציפורים, אותם הן פולטות מכיוון שאינן יכולות לעכלם. התרגשתי מאוד מהמידע שמצאתי. ככל שגברה אצלי ההתרגשות, חששתי יותר. הגילוי של א' עורר מאוד את הסקרנות שלי, ולרגע נלחצתי מכך שהשתלטתי על היוזמה שלו. נרגעתי כשהבנתי שהכול תלוי בי, אני לומדת ברמה שלי משהו שיזם הילד ומכאן אני מחליטה מה לעשות

עם הידע. התייעצתי עם הגנת המאמנת, שמאוד התרגשה מהיזמה של א', והיא הציעה שאמשיך ואספר לו על מה שקראתי. החלטתי לחכות ולהרגיש את א', להבין ממנו מה ועד כמה הוא רוצה לדעת. למחרת, א' ראה אותי בבוקר, חיך והמשיך לדרכו. קצת התאכזבתי, רציתי להתקרב אליו ולספר לו מה קראתי, איך קוראים לדבר שגילה ולהראות לו תמונות שהדפסתי על ציפורים שונות שפולטות צנפות... אבל התאפקתי... רווח לי כאשר ראיתי שבזמן חצר הלך מיד לעץ הברוש. התקרבתי אליו וישבתי לידו. הוא התחיל לחפש באדמה, ושני חברים התקרבו אלינו. הם שאלו מה אנחנו עושים. א' ענה שמחפשים צנפות. "צנפות?" שאלתי בקול רם, "איך אתה יודע?" הופתעתי. א' השיב בביישנות שהוא שאל. שמחתי מאוד על כך שא' המשיך ובדק, דבר שחיזק את ההשערה שהגילוי עניין אותו מאוד. שני החברים שאלו אם אפשר להצטרף וא' הנהן והציע שיעזרו למצוא באדמה עצמות קטנות. א' שאל אותי אם אני חקרת. עניתי לו שכן, שקראתי ושאלתי על העצמות. שאלתי אותו מה הוא יודע, והוא סיפר שקוראים לזה צנפות, ושהציפורים יורקות את מה שהן לא יכולות לעכל. סיפרתי לו שהנושא עניין אותי ושלא ידעתי עליו קודם. מבטו הראה לי שזה מפליא אותו. המשכתי וסיפרתי לו מה קראתי. א' מאוד התעניין ושאל הרבה

שאלות. המשכנו יחד לאסוף צנפות מתחת לעץ ואז שאלתי אותו ואת חבריו שהראו עניין, אם יש עוד דברים שהיו מעוניינים לדעת. הם אמרו שהיו רוצים לדעת אילו סוגים של ציפורים עומדות על העץ, ומה הן

אוכלות? איך אפשר לדעת למי שייכות העצמות? ולמה דווקא על העצים בגן שלהם?

אמרתי שאנסה לחשוב איך נמצא את התשובות. ביקשתי שגם הם יחשבו וישאלו את ההורים.

הגננת המאמנת סיפרה לי שא' ממשיך לחפש צנפות ולחקור את ממצאיו, וישנם מספר חברים שעוזרים ופעילים אתו באותו עניין. הגננת המשלימה מצאה לנו טבלה למיון צנפות, והחלטתי לנסות לעניין את הילדים בה. בזמן החצר, ניסינו יחד למיין וללמוד מה הוא והילדים מצאו מתחת לעץ. וכך היה. פיזרנו את העצמות על משטח גדול, ומיינו עצמות לפי גודל וצורה, וניסינו להבין יחד למי שייכת העצם ואיזו עצם זו. קראנו יחד שדורסי לילה וינשופים נוטים לנוח בלילה על עצי הברוש. הילדים אמרו שהם עושים סעודת לילה על העץ, ובבוקר הם מוצאים את השאריות. הילדים העלו שאלות רבות והראו עניין רב בצנפות. ילדים רבים בגן עסוקים במציאת עצמות ואיסופן, ובראשם א', אשר הפך לחוקר מומחה לצנפות ועונה לחבריו על כל שאלה בנושא.

אני יוצאת עם עושר של למידה וסיפוק מהיוזמה של א'. לא זכור לי בעבר מקרה בו אפשרתי לילד לפתח את רעיונותיו באופן עצמי לאורך זמן. אם לרגע אעצור ואביט, אראה בשטח את הנושאים הבווערים אצל ילדים, הגילוי הטהור הטבעי שלהם, והוא רק שלהם. אם אדע לאסוף אותו בעדינות בשתי ידיים, תצמח למידה משמעותית, עבור הילד, עבור הקבוצה ועבורי.

אלבום תמונות של חרקים

תהליך בו הייתה מעורבת הסטודנטית נטלי שטר; הדברים מובאים כלשונם, מקוצרים. כחלק מהפעילות בנושא התוכן השנתי שלי אני מבקשת מהילדים לתעד חרקים. התיעוד כולל רישומים ומעקב אחרי כמות התוצרים שנמצאו, מילוי דף חקר, ציור של גוף החרק שנמצא או צילום של הדברים. באחד הטיוולים, כאשר אחד הילדים צילם קן נמלים שמצא, ניגשה אליי מ' (5:1), מקבוצת הצעירים בגן) ושאלה: "מה נעשה עם כל התמונות שיצאו לנו?" עניתי "מה אפשר לעשות?" מ' ענתה: "אנחנו יכולים להדפיס את כל התמונות וליצור תערוכת חרקים יפה, כמו החנוכיות". "איזה רעיון יפה וככה כל הילדים יוכלו לראות אותן". מ' השיבה: "לא! בעצם יש לי רעיון אחר - אנחנו נעשה אלבום

תמונות שהוא יישאר בגן לתמיד, ככה גם שהצעירים יהיו בוגרים הם יראו וגם הצעירים של השנה הבאה". ענית: "נשמע טוב. אני חושבת שכדאי שנעשה את זה ביחד". מ' התפרצה: "מה... אני ואת?" השבתי: "את ואני ושאר הילדים בגן". מ': "טוב, אבל באמת נעשה את זה?" "אני חושבת שכן, למה לא?" "אולי הם לא ירצו, אולי נשכח?" אני: "טוב, אז כשנחזור לגן אני אזכיר לך ונרשום את הרעיון על דף". מ' חייכה ורצה אחרי שאר הילדים בטיול. כשחזרנו לגן ושאלתי את רומי אם היא רוצה שנעלה את הרעיון לכתב, ענתה: "לא משנה לי, את זוכרת. לא צריך".

צילום: ענת סקילי

חשוב היה לי להראות למ' כי יש מי שמקשיב לה ושמיחד לה תשומת לב, במיוחד כאשר האינטראקציה היא חיובית. מ' נראתה נרגשת, היא דיברה בהתלהבות ואפילו צעקה כששאלה אם נעשה את זה ביחד. אני מסיקה כי שמחה להיתקל בהתייחסות כל כך רצינית למה שאמרה, אולי גם חיכתה לעבודה פרטנית מסוימת. מ' גם הביעה חשש מה, שהרעיון שלה לא יתפתח,

תגובות הילדים גם העסיקו אותה, נראה היה שחשוב לה לקבל את אישורי, שאעשה זאת ואעמוד אתה אל מול הילדים.

אספנו את כל התמונות ל"אלבום חרקים" כמו שרצתה. הצעתי כי באלבום לא תהיינה רק תמונות אלא נוסיף הסבר קצר על כל חרק או תוצר, זה נקרא מגדיר. מ' התלהבה. "כך נוכל להיזכר בכל תכונות החרקים, ואם נרצה לדעת מיהו החרק שמצאנו נוכל לבדוק בחוברת". שיתפתי את הילדים ברעיון של מ'; אמרתי כי נפלא לחשוב ולהציע רעיונות ואפשר בשמחה לפתח את ההצעות וליצור מהם משהו מוחשי.

המגדיר נבנה באופן הדרגתי. בכל פעם עבדנו על חרק נוסף שתיעדנו, מולא עליו דף עם פרטים שצורף לחוברת. הילדים נעזרו במדבקות לסמן את המאפיינים העיקריים שזיהינו ולמדנו אודותיהם. נקבע סימן קבוע לכל מאפיין, כך שכל ילד בגן יוכל להבין. הילדים קישטו וצבעו כראות רוחם וכך יצרו מגדיר חרקים שייחודי לגן, עם חרקים הדורים בסביבתם ומאפיינים את החי והצומח ביישובם.

צילום: ענת סקילי

עבודה זו זימנה לי הזדמנות חשובה לתת זמן ומקום לטיפול הצעות שממילא עולות וצפות בגן. אין ספק שבהגיעי לנהל גן משלי, אעניק ליוזמות מקום בלתי נפרד מחיי השגרה של הגן, ואשתדל לא לדחוק אותן הצדה בעקבות אילוצי לוח זמנים ואחרים. חשוב היה לי לפתח את היוזמה שהועלתה.

מ' העבירה לי את התחושה כי היא מצפה לזה - היא לא שכחה ודאגה להזכיר לי. לכן, אפילו התייחסות אישית קצרה הייתה מספיקה. לדעתי, מ' מבינה ומעריכה את זה שאני קשובה לה, מקשיבה להצעותיה וגם למה שהיא מנסה להציג בין השורות; היא סומכת עליי שנעשה זאת ביחד ושהיא תוכל לראות את הרעיונות התאורטיים שלה מגיעים לידי ביצוע. בתוך כך הועצמה גם היכולת להצעת הצעות וחשיבה על פיתוחם בקרב שאר הילדים בגן. בטוחני שמיזם כזה יעורר אצל הילדים רצון ליזום ולנסות להשפיע בתוך המרחב הגני כמו גם בתא המשפחתי ובמיוחד יעורר אצלם את התחושה שיש המקשיבים להם.

על עצמי למדתי בעיקר שאחד הדברים שמשפיעים עליי בצורה המרבית ומניעים אותי ליצירה ועשייה הוא הקשב לילדים. בבואי לכתוב את העבודה היו לפניי יוזמות רבות של הילדים, חלקן כבר פיתחנו יחד עם צוות הגן. אני משתדלת לשמוע את מה שהם אומרים ומרגישים ולצאת מתוכם לתוך עשייה, שכן הילדים אוצרים בתוכם הרבה מאוד רעיונות ומחשבות, הצעות ותובנות קטנות משל עצמם, ורק אם אטה אוזן ואקשיב, אוכל לתת להם תחושות של מסוגלות והרגשה של הכלה וכך גם התוכן שארצה להעביר להם יהיה רלוונטי ביותר עבורם. בצורה זו הם יפיקו את המיטב גם ברמה הקוגניטיבית - המוטיבציה והעניין וגם ברמה הרגשית-חברתית.

גדעון לויין עסק בהקשר זה גם בסוגיית הסיוע לילד: האם הדמות החינוכית לא "פולשת" ליוזמתו של הילד או אולי עושה במקומו. סוגיה זו העסיקה גם אותי רבות והמסקנה אליה הגעתי נוגעת לשיתוף הילד; בעיניי, כל עוד אקדם את היוזמה בשיתוף מלא עם הילדים, בכל שלב ושלב אוכל לאתר את רצונותיהם ותחושותיהם בדבר המסוגלות שלהם עצמם, במידת הטיפול שלהם מהתהליך, ויחד עם זאת לסייע במידת הצורך, במיומנויות נרכשות, לתווך להרחבה ולתחושת היכולת, וכן להוות מעיין קרקע פורייה ליצירה ויוזמות אישיות לכל אורך התהליך.

התהליך מהווה אתגר לסטודנטים. הם חווים לעתים תסכול, חוסר ידיעה, בלבול, היעדר שליטה המאפיינים את ההתחלה: "כשהררתי לראשונה מהי יוזמה... חשבתי, אז מה?... לעשות, לשנות, לקדם דבר מה... זה ודאי יהיה לא קל, לדחוס את זה בשגרה יהיה לא נוח... ככל שחשבתי על כך, הבנתי שהעניין מסובך..."

מתוך דברים אלו נוכל לזהות כי בתחילת התהליך הסטודנטית הכותבת תופסת את היוזמה אליה תצטרף כ"דוחסת" את השגרה שבה יש מרכיבים ידועים וברורים. בשונה מנקודת המוצא של הסטודנטית הזו - קליין ולסרי (1997) מחזקים את תפקידו של המחנך כמפגיש את תלמידיו עם הלא נודע. נקודת המוצא, לטענתם, היא המציאות היומיומית שהיא זו העושה את החינוך ללמידה, לחוויה ולהרפתקה.

בהמשך, אנו עדות להתלהבות ולסקרנות של הסטודנטים במקביל לאלה של הילד היוזם. עיקרו של התהליך הוא בתובנה של הסטודנט לוותר על שליטה, להתבונן ולהקשיב למעשיו, להתנהגותו ולדבריו של הילד. חשיבה על מה שנראה ונשמע - מדוע הילד אמר ש... למה הילד התכוון כששאל... למה הוא מתעניין ב... מה בדיוק יש בנושא זה שמרגש אותו... נדמה כי בהמשך לתהיות ולחששות, הסטודנטים מבינים את תרומת ההקשבה וההצטרפות לילד כחלק משמעותי מחיי הגן ואת משמעות התהליך להתפתחותם של הילדים ולהתפתחותם שלהם כמחנכים.

"הופתעתי לגלות את רמת הקשב הגבוהה של הילדים כששוחחנו על נושא אשר כל כך מדבר אליהם. הילדים הביעו קשב רב. ההנאה והלמידה שראיתי בעיניו של הילד שהתחיל את כל היוזמה והנאת שאר הילדים, גרמו לי לסיפוק רב כמו גם עצם העובדה כי הצלחתי להעצים תחום, מעשה אשר הילד עסק בו באותו הרגע".

"למדתי טוב יותר כיצד להתבונן ולהקשיב להם ולהתאים את עולם התוכן למה שרלוונטי כרגע והיוצא מתוך תחומי העניין של הילדים".

"נוכחתי לראות שכאשר נותנים מענה בזמן המתאים לסקרנות הילדים, התכנים נלמדים בשמחה ובהנאה..."

"הבנתי מאוד מהר כי זו לא הייתה "מטלה" שדרשה ממני מאמץ, או כוחות, אלא שפיתוח היוזמה אפשרי כדרך עבודה יומיומית עם הילדים בגן, ותורם הן לילדים, והן לי".

"נהניתי מאוד מהפעילות היוזמה. אני חושבת שיזמות חינוכית של גננת מביאה אותה לחשיבה יצירתית ופחות 'מערכתית' ויישום היוזמה תורם להשבחת עבודתה וסביבתה החינוכית".

לסיכום, תהליך ההקשבה יצר אצל הסטודנטים, מחויבות לערנות אינטלקטואלית ולרגישות אמוציונלית. בזכות ההקשבה להתעניינותו, להתנהגותו, למעשיו ולדבריו הייחודיים של הילד, הם מתארים למידה משמעותית שעוררה בהם עניין בלבטיו וברגשותיו, והביאה אותם לתובנות משלב ההקשבה ועד לעשייה. הבנה כי כל אדם (ילד, מבוגר) יכול להיות יוזם, כפי ששפסקי (1995) טוען: יזמים נוצרים ולא נולדים. כהוגות וכמנחות קורס ועבודה זו, אנו למדות כי היוזמה קידמה את הסטודנטים בחשיבה על מהות ההקשבה והעשייה החינוכית בעקבותיה.

רשימת ספרות

- דיין, י' (2001). מחנך אחר, ד"ר יעל דיין משוחחת עם גדעון לוין. הוצאת דיונון.
לוין, ג' (1989). גן אחר, הוצאת ראם. תל אביב.
קליין, מ' לסרי, ד' (1997). מסע אל הלא נודע, הוצאת "מחר 98", אצבע הגליל.
שפסקי, ל' (1995). יזמים נוצרים לא נולדים. הוצאת מטר.

מה עושים עם רעיון?

שותפות ילדים וילדות ביצירת מרחבי משחק בגן,
מירב תורגמן, מנהלת המחלקה הפדגוגית, אגף לחינוך קדם יסודי

"מה עושים עם רעיון? משנים את העולם"

מתוך הספר "מה עושים עם רעיון",

תרגום לעברית, יהודה אטלס

משחק ילדים

המשחק הוא פעילות יסודית ומהותית בקרב ילדים וילדות כבר מיום היוולדם. בגן הילדים, הפעילות המשחקית על כל סוגיה תופסת מקום נכבד במהלך כל היום. המשחק מזמן מפגש בלתי אמצעי עם הסביבה, עם מגוון אפשרויות לפעילות **עם חברים**, ומאפשר מתן ביטוי להעדפותיהם של ילדות וילדים עם מה, איך, איפה ועם מי לשחק. המשחק מאפשר לילדים **ליהנות**, להתפתח וללמוד ומזמן להם חוויות והתנסויות משמחות ומעשירות.

משחקים כאן, שם, ובכל מקום

מרחבי המשחק בגן הילדים כוללים אזורים שונים לפעילויות יומיומיות בתוך חלל הגן ובחצר. מרחבים אלה מפגישים את הילדים עם גירויים מגוונים ומעשירים המרחיבים את ידיעותיהם בתחומים שונים, מקדמים את כישוריהם, גורמים להם לחוות חוויות וליצור אינטראקציות עם ילדים וילדות. ארגון מרחבי המשחק כחלק מהסביבה החינוכית בגן משקף את התפיסות החינוכיות שלנו. כדברי מוריס מלגוצ'י, אחד מהוגי אסכולת רג'יו אמיליה שבאיטליה: "הסביבה החינוכית מהווה מעין אקווריום המאפשר – בגלל שקיפות קירותיו – לשקף ולבטא את הגישה החינוכית, את הערכים ואת התרבות של האנשים החיים בה".

ארגון הסביבה הוא חלק משמעותי מתכנון תכנית העבודה של הגנת וצוות הגן. תכנון הסביבה החינוכית בגן הוא אחד הממדים המרכזיים ליצירת אקלים גן מיטבי בגן בצד קידום אינטראקציות איכותיות בין כל המשתתפים בתהליך החינוכי וההתייחסות להיבטים רגשיים, חברתיים וערכיים במכלול העשייה בגן (זוהי רק ההתחלה, 2012). **שיתוף ילדים בארגון הסביבה החינוכית בכלל וסביבת המשחק בפרט מבטא גישה חינוכית וערכית.**

ילדים כמשתתפים - 'children as participants'

המחנך הגרמני פרידריך פרובל (Freidrich Froebel) (1782–1852), יסד את גן הילדים הראשון בשנת 1837. הוא האמין ביכולתם של הילדים ללמוד מפעילות שהם עצמם יוזמים:

"מעשיו העצמיים הראשונים של הילד [...] הריהם הסתכלות בסביבה, קליטה של העולם החיצוני תוך פעילות עצמית ומשחק: פעילות עצמית מתוכו, גילוי החיים שבקרבו. ביטוי כפול זה, הקליטה והיצירה, מוכרח להיות טבוע במהותו של הילד."

תהליך חינוכי כזה, המבוסס על "פעילות עצמית" של הילדים, משתף ילדים וילדות בתהליך הלמידה שלהם ביצירה ובבניית **מרחבי המשחק** והפעילות שלהם, מפתח את אישיותם הייחודית תוך התמקדות בחוויה העכשווית שלהם בגן. שיתוף הילדים בבחירה, בתכנון ובבניית מרחבי משחק מעלה את ביטחונם העצמי ואת תחושת המסוגלות שלהם משום שהוא מכבד את ההעדפות והבחירות שלהם ומאפשר להם להביא אותם לידי מימוש.

תפיסה זו של "ילדים כמשתתפים" שמה את הילדים בעמדה המאפשרת להם ליזום להוביל שינויים ולא רק להגיב אליהם. ההנחה היא כי:

"לילדים הזכות והיכולת להכריע הכרעות חשובות הנוגעות ללמידתם הם", (ר"ס בارت).

זוהי עמדה אשר מובילה את הילדים לחשיבה ביקורתית על תופעות בטבע, על חייהם, על סביבת הגן שלהם ומובילה אותם לשאול שאלות עקרוניות ולחפש להן מענה. תפיסה כזו מעודדת את הילדים להיות **פעילים וסקרנים**.

"הסקרנות הטבעה בילדים מלידה מולידה את **ההתנהגות החקרנית**, שהיא התנהגות המחזקת את עצמה". (ר"ס בارت).

התנהגות חקרנית היא פעילות שבה הילד חוקר את סביבתו הפיזית והאנושית מכוח יצר הפעילות הטבעית שקיים בו. ככל שההתנהגות הזאת גורמת להם סיפוק רב יותר, כך גוברת נכונותם להתנסות בניסיונות נוספים. במובן זה, ההתנהגות החקרנית מחזקת את עצמה (לם, 2010).

ביטוי נוסף לגישת "ילדים כמשתתפים" אפשר ללמוד גם ממ"ד כספי (1972);
1985; 1996) אשר הציג תפיסה רחבה של חינוך בגישת "ההתבנות",
ההתחנכות היוצרת:

"פעילות של משחק או של עבודה הנעוצה **ברעיונות**... חינוך המכוון
לעודד ולקדם את הלמידה ואת ההתפתחות על ידי **פעילות מקורית** או
פעילות **שבהבעה עצמית**..."
גוד (Good, 1959) בתוך כספי 1972.

ההנחה של כספי היא כי ניתן לעודד ילדים להתפתח בכל זמן וכל הזמן, להיות
מסוגלים לפעול על בסיס ידע, טכניקות, לתכלול את חייהם בצורה יוצרת בעזרת
הפוטנציאל הטמון בהם. גישה כזו שמה דגש על **ההבעה העצמית** של הילדים
על ידי העלאת רעיונות וביצועם. אחד הרעיונות המרכזיים בגישתו הוא "**קליטות
הבעתית**" – עשיית שימושים שונים לצרכים שונים מקליטת החדש מבחוץ או
מרעיון חדש. הקליטה מעשירה את ההבעה וההבעה מעשירה את הקליטה.

עקרונות בהובלת "ילדים משתתפים"

תהליך המשתף ילדים ביצירת מרחבי המשחק שלהם מזמין את הילדים להיות
"**משתתפים**". כלומר, להיות שותפים פעילים **ויוזמים** ביצירת סביבת המשחק
בגן תוך דיאלוג מתמיד בין הילדים לצוות הגן ובין כל הילדים והילדות בגן.
הקשבה אמתית לצרכים של הילדים והילדות ולרעיונות אותם הם מעלים תוביל
אותם ל"**התנהגות חקרנית**": הילדים יתבוננו על מרחבי המשחק שלהם, יחקרו
את האפשרויות הגלומות בסביבה זו וישאלו שאלות:

- במה אנחנו אוהבים לשחק בגן?
- מה חסר לנו בגן?
- מה היינו רוצים שיהיה?
- כיצד היינו רוצים שתיראה הסביבה שלהם?
- מה אנחנו חושבים על סביבת הגן שלנו?
- במה היינו רוצים לשחק? ועוד.

בתהליך בו נשתף את הילדים בבניית מרחבי המשחק שלהם בגן אנחנו מזמינים אותם **לחלום**, להעלות **רעיונות**, לבחון אותם ולתכנן את **הדרכים ליישומם**. תהליך כזה מאפשר לילדים לקחת אחריות, להיות יוזמים בסביבה שלהם ולהוביל **שינויים**. חשוב מאוד לאפשר לילדים להביא לידי **ביצוע** את הרעיונות שלהם ולתת להם שהות מספקת ליהנות מהתוצר ולשחק בסביבה אותה בנו.

כדי להוביל תהליך כזה כדאי:

- **לזמן מרחב בטוח** – מרחב בו ירגישו הילדים בטוחים להעלות רעיונות, מחשבות וחלומות;
- **לעודד חשיבה ביקורתית** – לעודד את הילדים להתבונן בסביבה שלהם, לשאול שאלות, לבטא תהיות ורצון לשינוי;
- **לקדם יוזמה** – לעודד את הילדים ליזום שינויים ולהיענות ליוזמותיהם בהובלת השינויים בסביבה שלהם;
- **לתכנן "איך זה יראה"** – לעודד את הילדים לתכנן את יישום הרעיונות שלהם;
- **להוביל מרעיון לביצוע** – לאפשר לילדים להוציא לפועל את הרעיונות והיוזמות;
- **לאפשר שהייה** – לאפשר לילדים ליהנות מיצירתם ולשחק...

רינת אגמון, סטודנטית מהמכללה האקדמית "אחוזה" הובילה תהליך של **"ילדים כמשתתפים"** במסגרת מיזם סיום לימודיה. רינת התנסתה בגן "נחליאלי" באשקלון עם הגנת המאמנת אלי אלמקיאס. להלן דוגמאות מתוך המיזם שלה.

"יש לי רעיון!"

התהליך החל כאשר רינת הזמינה את הילדים להתבונן במרחב החצר שלהם. היא הזמינה אותם לשאול שאלות על המרחב וקיימה אתם דיון סביב השאלות:

- במה הם אוהבים לשחק בחצר?
- האם יש אזורים בחצר שהם לא משחקים בהם?
- איזה שינוי היו רוצים לערוך בחצר הגן?
- איזה מוקד משחק היו רוצים בחצר הגן ואיננו קיימים?
- אילו "רעיונות" יש להם בהקשר לחצר הגן?

לאחר שהעלו הצעות ורעיונות שונים, החליטו הילדים להקים "פינת רוגע" בחצר הגן. הבחירה של המרחב על ידי הילדים הגבירה את המוטיבציה שלהם ואת הצורך שלהם לפעול להקמת המרחב. שמחת העשייה ניכרה בכל מרחב הגן. בשלב הבא הזמינה רינת את הילדים לתכנן את המרחב החדש.

"איך זה ייראה?"

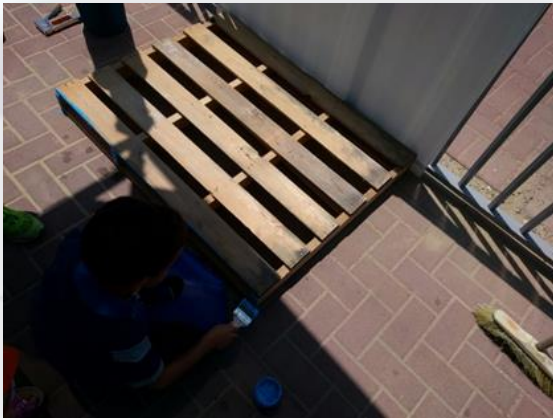
תכנון מרחב הרוגע בגן

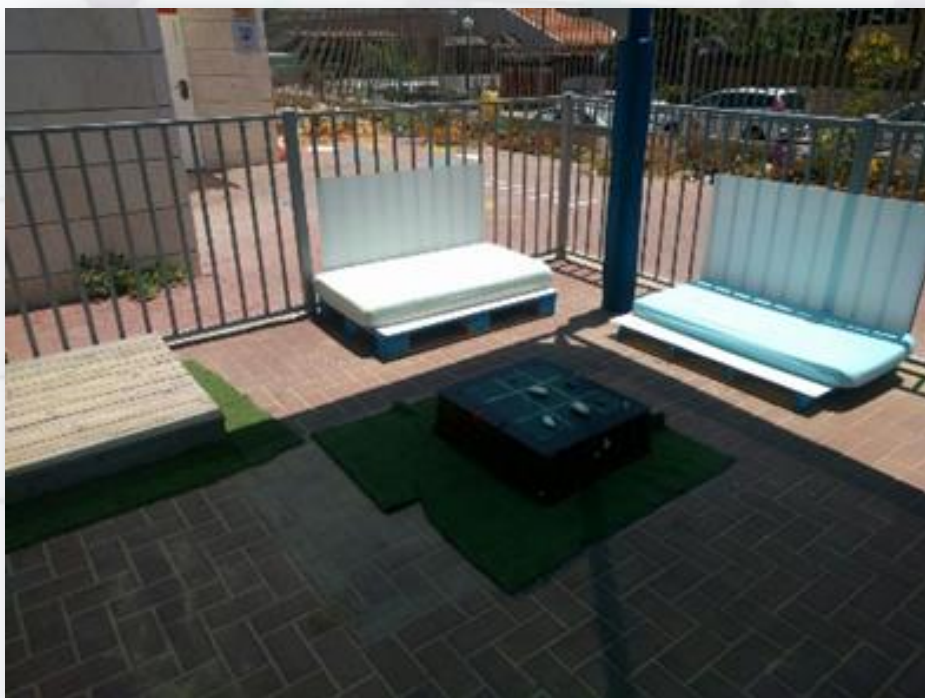
רינת ביקשה מהילדים לתכנן את המרחב באופן חזותי תוך התייחסות לשאלה: "איך זה ייראה?"

- כיצד ייראה המרחב?
- מה הוא יכיל?
- אילו פריטים אנחנו צריכים?
- באילו חומרים כדאי להשתמש?
- היכן כדאי למקם אותו?

המענה לשאלות אלו הוביל את הילדים לתכנן את העשייה שלהם. בתום התכנון הייתה לילדים תכנית עבודה ליישום השינוי של המרחב שבו בחרו. הם ערכו רשימה של חפצים אותם הם צריכים, והכינו את האזור שבו רצו לערוך את השינוי בחצר הגן. לאחר חיפוש בסביבת הגן מצאו הילדים משטחי עץ שלא היה בהם שימוש, והביאו אותם לחצר הגן. הילדים החליטו להפוך את משטחי העץ

לספות עליהן יוכלו לשבת, לנוח ולהירגע... הוחלט לצבוע את משטחי העץ, ולמקם אותם במרחב שיועד להקמת "פינת הרוגע". בהמשך, גייסו הילדים מזרנים ישנים והניחו אותם על משטחי העץ. בתום העבודה פרשו הילדים סדינים על המזרנים. כאשר נראה היה ש"מרכז הרוגע" מוכן, יזמו הילדים הכנת משחקים ל"מרכז הרוגע". הם בחרו להכין משחק "דמקה" ומיקמו אותו במרכז המרחב.

התהליך בו השתתפו הילדים בשינוי מרחב החצר ובהקמת "מרכז רוגע" החל משיח של רינת עם הילדים בו הם זיהו את הצרכים שלהם. רינת עודדה "התנהגות חקרנית" של הילדים: חיפוש, חקר, התנסות ומחשבה סביב המרחב והקמתו. הילדים חברו יחד לתכנון וליישום הרעיון שלהם. כל אלו תרמו לאמונת הילדים ביכולתם ובכוחם לעשות ולהשפיע בעתיד על מהלך חייהם ועל סביבתם.

"איזה רעיון!!!!"

"אין דבר רב-עוצמה יותר מרעיון", אמר ויקטור הוגו.

בהמשך, מצאה רינת כוונת ישנה והביאה אותה לילדי הגן. היא שאלה את הילדים:

"יש לכם רעיון? מה יכולה להיות הכוננית?"

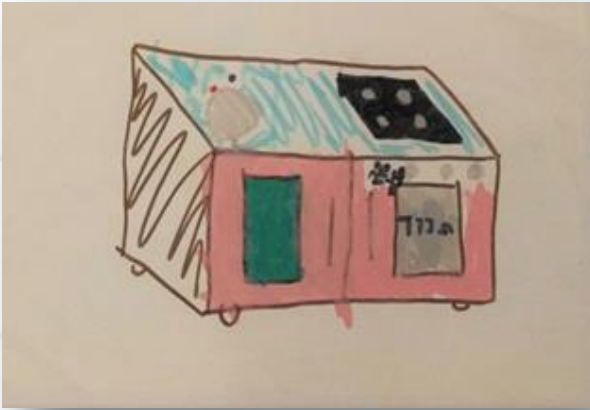

השאלה אותה הפנתה רינת אל הילדים עודדה אותם לגלות יצירתיות ולהשתחרר מ"קביעון תפקודי", (פרקינס, 1996). כלומר, הכוננית בעלת תפקיד מסוים (מעמד לטלוויזיה) יכולה להפוך לכל דבר אחר.

הרבה רעיונות היו לילדים: דוכן מכירות, ארון בגדים, מטבח. לאחר שהציגה לילדים את הרעיונות השונים, בחרו הילדים להפוך את הכוננית הישנה למטבח שחסר להם בביתן העץ שבחצר הגן.

אז... איך זה ייראה?

הילדים תכננו את "שיפוץ" הכוננית והפיכתה למטבח.

ברור היה כי כדי להגשים את הרעיון של הילדים הם צריכים לעבוד כצוות ולחלק ביניהם את העבודה.

בתום התכנון, ניגשו הילדים לעבודה: שיפו את הכוננית וצבעו אותה, הוסיפו אביזרים שידמו משטח בישול וברז, מיקמו את ה"מטבח" בביתן העץ ומילאו אותו בחפצים. בתום התהליך יצרו הילדים מטבח למשחק.

לסיכום

"ילדים כמשתתפים" היא גישה המעודדת את הילדים להיות יוזמים, חוקרים ובעלי מודעות גבוהה לצרכים שלהם ושל חבריהם, ומזמינה את הילדים לקחת אחריות על יצירת מרחבי המשחק שלהם, בחירת תכנים המעניינים אותם, נושאים ועוד.

מקורות

כספי, מ"ד (1972). מבוא: התחנכות יוצרנית. בתוך מ"ד כספי (עורך), מספרות החינוך: לקראת חינוך יוצרני. ירושלים: בית הספר לחינוך האוניברסיטה העברית, ירושלים.

כספי, מ"ד (1979). החינוך מחר. תל אביב, עם עובד.

כספי, מ"ד. (1985) גישות המעבר להתחנכות יוצרת (מה"י). ירושלים.

לם, צ' (2010). הגיונות סותרים בהוראה. פועלים, תל אביב

משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2010).

עשייה חינוכית בגן הילדים, קווים מנחים לצוות החינוכי. משרד החינוך

והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2012) וזוהי רק

ההתחלה.

פרקינס, ד' (1996). טבעה של היצירתיות וטיפוחה. חינוך החשיבה. ירושלים,

מכון ברנקו וייס.

תכנון ובנייה של מרחבי משחק ופעילות בשיתוף הילדים

ד"ר דיאנה אלדרוקי פינוס, מדריכה ארצית למדע וטכנולוגיה, אגף לחינוך קדם יסודי

"הצורך להיות פעיל - ולא חשוב בעזרת איזה מרכיב או מרכיבים - איננו גורם סביבתי אלא גורם מולד", (גדעון לוין, להבין משחקי ילדים).

ילדים פעילים בסביבתם. הם בונים לעצמם סביבות משחק ופעילות פרי דמיונם ולמטרות המשחק שלהם. כיצד נוכל להרחיב את הצורך של הילדים להיות פעילים בבניית סביבת הגן? כיצד נוכל לסמוך על הילדים ולאפשר להם לקבל החלטות הקשורות לבניית מרחבים למשחק ופעילות? מה נדרש מגננות שרוצות להוביל תהליכים אלו בגן? במאמר זה אדגיש שלושה עקרונות שעומדים בבסיס יוזמות שגננות פיתחו תוך שיתוף ילדי הגן בבחירה, בתכנון ובבנייה של מרחבים למשחק ופעילות בגן. הדוגמאות מגיעות מגננות שהובילו יוזמות במסגרת השתלמויות סביב תהליכי תיכון בגן.

עקרונות לשיתוף הילדים בקבלת החלטות

1. עושר ומגוון של **משאבים** וחומרים לשימוש הילדים

סדנה **עשירה, מושכת, מאורגנת בצורה אסתטית ונגישה**, תאפשר לילדים בחירה והתנסות עם מגוון חומרים והיכרות עם תכונותיהם. יש חשיבות להוספת כלי עבודה ודרכי חיבור קשיחים וגמישים המתאימים לבניות שונות. **הרעיונות לעבודה** עם חומרי הסדנה עולים מתוך צרכים של הילדים, מהרצון לעבוד עם חומרים (מה אפשר לבנות עם חלקי העץ האלה?) או מאתגר שהגננת מציעה (האם אפשר לבנות צעצוע לשולחן המים?).

בונים בית מקרטון - בכניסה לגן של הגנת אביגיל אביזוהר מירושלים, הילדים בונים ומשפצים בית פרי דמיונם. ההצגה של בית זה בכניסה לגן והשלט המכריז - "בונים בית משותף באופן עצמאי, מתקנים ובונים" מחדד את מקומם של הילדים בייזום ובהובלה של בניית הבית. בניית הבית אינה נגמרת - הילדים מיזמתם מוסיפים מרפסת ומעלית לפי צרכי המשחק שלהם.

מרכז פירוק ובנייה בחצר הגן - שני בנים בגן של דורית חזן בפרדס חנה החליטו שאחת הילדות היא מלכה ושצריך לבנות לה ארמון. הם תכננו את הארמון על דף נייר וניסו לבנות ארמון מהחומרים שהיו קיימים במרכז הפירוק והבנייה הקיים בחצר. (תמונה)

2. איתור הזדמנויות בשגרת הגן וזיהוי פעילות רלוונטית מחיי הילדים

הגננות שמשתפות ילדים ביוזמות שונות מגלות פתיחות, יכולת הקשבה ונכונות לסמוך על מסוגלותם של ילדים בהתמודדות עם תהליכים של תכנון ובנייה. ליווי תהליכים של תכנון ובנייה מצריך מהגננת להיות פתוחה לרצונות ולרעיונות של הילדים, להימנע מהגדרה של פתרון מראש ולתמוך בילדים בתהליך של בדיקה שלעיתים מלווה בכישלונות. מצבים בשגרת הגן שיכולים להתפתח לתהליכי תיכון, משמעותיים עבור הילדים בתנאי שהגננת תזהה אותם כהזדמנויות: בנייה של סל למשחק, תיקון חור בשולחן המים, בנייה של מתקן לבקבוקי מים או פתרון לאיסוף כדורים בחצר.

בית לחתולים

היוזמה לבניית מחסה לחתולים רווחת בקרב גננות המקדמות ערכים של החינוך הסביבתי. כך עינב מימוני, גננת מירושלים, משתפת: "סיפרתי לילדים כי הלכתי בערב כשהיה מאוד קר

וראיתי חתול שהולך בחוץ. אמרתי לילדים שלחתול לא היו בגדים ללבוש ולא בית, ושאלתי אותם מה אפשר לעשות כדי לעזור לחתול ולחתולים בכלל כאשר קר. הילדים מיד הציעו כי צריך לבנות להם בית או סוכה שיגנו עליהם. לשאלתי כיצד רצוי לבנות את הבית לחתולים, ענו הילדים שצריך מקום חם כדי שיוכלו לישון שם, כך שכדאי לשים בדים. ילד אחר אמר שצריך קיר מחוספס כדאי שהחתולים לא יהרסו את הרהיטים. הם אמרו שצריך חדר אוכל, חדר שירותים עם חול כדי שיעשו שם את הצרכים שלהם וחדר משחקים. לאחר דיון על החומרים הדרושים, התחילו הילדים לרפד את הכוננית הזאת בבדים; בצד אחר שמו את הכלים לאוכל ולשתייה, בהפרדה האחרת הכינו משחק לחתולים".

זמן נדנדה

בגן של טל בן דוד בהוד השרון, הילדים בגילי 3-4 הגדירו בעיה: הם אינם מספיקים להתנדנד בנדנדה בזמן החצר כי הילדים מתנדנדים בנדנדות במשך זמן רב מאוד. מכיוון שהם למדו על שעון חול והתנסו בבנייתו תוך בדיקה של חומרים שקופים ואטומים, גילוי המשפך וסינון החול, עלה הרעיון לבנות שעון חול שיאפשר ליותר ילדים להתנדנד בזמן החצר.

מכינים כדורסל

דנה תנא מירושלים זיהתה אצל הילדים רצון להתאמן בכדורסל כהרחבה לחוג שבו משתתפים הילדים בשעות אחר הצהריים. דנה מספרת: "מתוך הבנה עמוקה לצורך שלנו בצמצום צריכה ולשימוש חוזר בחומרים שסביבנו, וכן מתוך צורך אמתי שעלה בגן מהילדים - רצונם לשכלל את משחק הכדורסל שבו הם מרבים לשחק בחצר - מצאתי לנכון לחבר בין שני התחומים בגן. מכיוון שלא היה סל בחצר הגן, הילדים נהגו להתאמן במסירות, קליעה לנקודה מסוימת בקיר, כדרור ושאר מיומנויות המשחק מבלי שיהיה סל. מכיוון שראיתי עד כמה הם אוהבים את המשחק ורוצים להתאמן, הצעתי להם שנחשוב יחד כיצד ניתן לבנות סל בחצר. הילדים שמחו מאוד והתמסרו ברצון למשימה".

3. הצפה של מגוון של פתרונות לבעיה ורעיונות לבחירה בין ההצעות השונות

כיצד מעלים הצעות לפתרון ברמת ילדי הגן? ההגדרה של הבעיות והפתרונות היא מיומנות שמתפתחת עם הזמן. הצעות שילדים מעלים נבחנות על ידי ילדים נוספים. שיתוף הילדים בהצעה של רעיונות משלהם ובדיון על ההצעות של ילדים אחרים הוא בסיס לתהליך משמעותי עבור הילדים והזדמנות לפיתוח שיח מורחב ועבודת צוות.

שולחן חול שבור

פתרונות יכולים לבוא מהתנסות מוקדמת עם עושר של חומרים ומידע מוקדם. מדברי רותי יחזקאל מנהלת גן בירושלים: "אמרתי שיש לנו בעיה מפני ש"עולם הילד" שבחצר שבור ואני צריכה לבדוק כיצד לתקן אותו, כיצד נסתום את החורים. שאלתי: 'האם יש לכם רעיונות ילדים?' היו כמה רעיונות כמו: תדביקי עם דבק; ילד אחד הציע - דבק חם; היו שחשבו על פלסטלינה; אחרים הציעו לסתום עם עיתונים וחשבנו יחד מה יקרה לעיתונים כאשר נרטיב את החול. ואז אמר לי ילד: 'אני זוכר שבחג חנוכה לימדת אותנו להכין חרוזים חזקים מנסורת. אז נשתמש באותו חומר ונסתום את החורים'. נשארתי פעורת פה לשמע דברי החוכמה ולא האמנתי שילד כה צעיר יכול לפתור את הבעיה שאפילו אנו, כמבוגרים יצירתיים, לא חשבנו על פתרון כזה".

רגל לעגלה

שני טל, גננת מירושלים, מספרת: הילדים הביאו לתשומת לבי שעגלת הבקבוקים מתנדנדת

ואינה מאוזנת, מכיוון שלא מזמן נשבר הגלגל. נאלצנו למצוא פתרונות יצירתיים. לאחר מחשבה רבה ותכנון, עדיין לא נמצא פתרון סופי. הבעיה עדיין מטרידה את הילדים ובכל יום הם מנסים לחפש ולמצוא חפץ משוכלל שיכול להיות מתאים גם מבחינת הניידות וגם מבחינת

האיזון של העגלה. כך, החיפוש אחרי הפתרון הופך למשחק של הילדים.

מתלה לתחפושות

גננות שואלות מה קורה אחרי שכמה ילדים מתכננים את הדגם שלהם - כיצד בוחרים בין הצעות שונות לפתרון?

בגן של נטלי אוחנה בכרכור, הילדים בנו מתלה כדי להקל על הבחירה של התחפושת ליד מוקד התאטרון. הילדים הציעו מגוון של דגמים. נטלי שיתפה את הילדים בצורך לבחור את הדגם שאותו יבנו והילדים העלו הצעות שונות:

1. נערו בחירות דמוקרטיות,

2. ניקח את הדגם הכי נמוך כי לא נצליח לטפס גבוה,

3. כל אחד ייקח את החלק הכי טוב בדגם שלו ויביא אותו לדגם המשותף.

פתיחות הגנת אפשרה לילדים להיות שותפים מלאים בהחלטות בשלבים השונים במהלך התכנון והבנייה של מתלה התחפושות החדש.

לסיום, מילים של גנת שהזמינה את הילדים לבנות בית בובות:

"לדעתי, הילדים נהנו מאוד מתהליך העבודה. אנו נוטים לעתים למהר ולהגיע לתוצר, ופה הייתה לילדים הזדמנות אמיתית לראות ולהיות חלק מתהליך ארוך, שעדיין נמשך, של תכנון ובנייה. בית הבובות שהילדים יצרו משמעותי עבורם יותר מכל בית בובות קנוי או בית בובות שהייתי מביאה מוכן, מכיוון שכל אחד עשה משהו לטובת בית הבובות הזה. זה אושר גדול לראות את הילדים משחקים, מעמיקים ורוצים לחזור ולשחק שוב".

מביאים את השוק לגן

מקרבים את הרחוק באמצעות מדיה דיגיטלית

דלית סהרון, מדריכה ארצית מדיה דיגיטלית בגן, האגף לחינוך קדם יסודי

לקראת חג הפסח החלו בגן זמיר בכפר סבא שיחות הקשורות להיערכות לחג. הילדים שוחחו ביניהם על ניקיון הבית, על קניות ועל מזונות שונים.

גנת גן זמיר, **דקלה קרמר**, חיפשה דרך בה ניתן להרחיב את השיח של הילדים, לקדם את חזון הגן לחבר את הגן לסביבה ולקהילה - להביא את השוק אל הגן.

"לו רק ניתן היה לקחת את הילדים לשוק..."

מתחם השוק המתחדש של כפר סבא עבר תהליך של שיפוץ ורענון, תוך שימור הארכיטקטורה הישנה. היסטוריה והווה חוברו יחדיו למתחם שנקרא "חצר השוק",

שוק עם תוצרת טרייה, חצר קסומה המארחת את יריד תוצרת הארץ, הופעות מוזיקה ובתי קפה.

באמצעות Photosynth, כלי אינטרנטי המאפשר ליצור סיור וירטואלי, יצרנו כמה סיורים בשוק: סיור בחנות הפרחים, סיור בחנות הירקות, סיור במעדנייה, סיור ברחבת השוק ועוד.

הסיורים הווירטואליים הונגשו לילדים דרך אתר הגן. הסיורים אפשרו לילדים לחקור

את סביבת השוק, את הסחורות השונות ואת אופן ארגון במקום. הסיורים אפשרו לילדים התבוננות חוזרת ומעמיקה במראות באופן רחב יותר. ההתבוננות בסיורים הייתה דרך מקרן בגן, מה שאפשר ל כמה ילדים להתבונן יחד. בנוסף, ההתבוננות דרך המקרן אפשרה שימוש בזום דיגיטלי המאפשר קירוב והרחקה של המבט על פי צורך.

בעקבות ההתבוננות הבחינו הילדים בסוגים של חנויות ודוכנים: דוכני מזון - פרות, ירקות, גלידריה, מעדנייה, חנות תבלינים וחנוות פרחים. מה שהעלה גם את הרצון לטעום ולהכין מטעמים שונים "כמו בתמונה". מתוך ההתבוננות ומתוך הטעימות, ביקשו הילדים ליצור בגן פינת משחק מזדמן – חצר השוק. פינת המשחק כללה דוכנים, סלים ואמצעי תשלום שונים.

מכיוון שפינת המשחק הסוציו-דרמטי אורגנה בצמוד לאזור בו נמצא אזור הקרנת מידע מהמחשב, יכלו הילדים לבחור לעצמם רקע מתאים או תמונה כלשהי ממאגר התמונות. לדוגמה: תמונה של חנות מסוימת, תמונה של כניסת השוק, תמונה של רחבת השוק.

הביקור הווירטואלי אינו מחליף את החוויה האמתית אלא מניע לביקור אמתי. ואכן, הורים רבים דיווחו כי בעקבות הפעילות בגן, ביקשו הילדים לבקר בשוק. ההורים סיפרו כי במהלך הביקור המשפחתי בשוק, זיהו הילדים ותיארו מראות רבים שראו לראשונה דרך התמונות והסיום הווירטואלי בגן. המדיה הדיגיטלית, הצילום וארגון המידע באופן אינטראקטיבי, אפשרו לגנות ליצור סביבת חקר ומשחק סוציו-דרמטי שהרחיב את משחקם של הילדים בגן.

פסח עבר, אך הילדים ממשיכים לפעול עם הסיורים הדיגיטליים של השוק בגן בהתאם לנושאים אחרים שנלמדים בגן. לדוגמה, נושא הפרדס, ט"ו בשבט ולעתים למשחק חופשי לפי בחירתם.

ההתבוננות, ההתנסות ועיצוב הסביבה דרך נוכחות המקרן בגן מתרחבים כל הזמן למרחבים נוספים כמו, למשל, העצמת הילדים דרך האפשרות להציג את חדרם בגן, יצירת מרחב המדמה חוף ים, יצירת שדה פורח של כלניות, ג'ונגל, הצגת הספרייה העירונית ועוד.

סרטון המציג את הפעילות בגן זמיר.
מנהלת הגן: דקלה קרמר, מפקחת: ליאת אייל

עקרונות פדגוגים מובילים בתכנון והפעלה של פעילות בשילוב מדיה דיגיטלית:

✓ שימוש במדיה הדיגיטלית להרחבת הידע וההתנסות

✓ שימוש במדיה הדיגיטלית כדי לקרב את הרחוק

✓ שימוש במדיה הדיגיטלית כדי לאפשר לילדים תכנון, בחירה ועצמאות

במשחק

כלים טכנולוגיים נדרשים לפעילות: מצלמה, חשבון Microsoft, מחשב בגן, אינטרנט בגן-נגישות לאתר [Photosynth](#), מקרן (לא חובה).

מיומנויות עבודה עם מדיה דיגיטלית: צילום, העברת תמונות מהמצלמה למחשב, הכרות עם סביבת Photosynth.

כיף לי לשחק

"זכותו של כל ילד לקבל חינוך איכותי, וזכותו לשחק ולהיות שותף פעיל במשחק"
פאטמה קאסם, מפקחת גני הילדים במגזר הערבי וזאדה בדארנה, מחנכת וחוקרת בתחום החינוך לגיל הרך.

"תמיד עולים לי כל הזיכרונות מהילדות, איך שיחקנו בכפר ובשכונה בהרבה משחקים עם עוד ועוד חברים. כולם היו מכירים את כולם. שיחקנו במה שיש; שיחקנו בבובות שעשינו ובאוהל שבנינו וקשרנו אותו לעץ חרוב. המשחק היה הילדות שלנו, היה הדרך ללמוד, לחשוב, להתמודד ולהתנסות, והכי מעניין, היה לנו כיף. אף פעם לא היה משעמם ותמיד היינו מבקשים רשות לעוד ועוד זמן לשחק. עם כל הזיכרונות שעולים לי בכל פעם אני אוהבת לחזור לשם, לכפר, לשכונה, כי בפינה שמאחורי הבית של ההורים שלי מתחת לעץ התות, נשאר לי משחקים שכל פעם מחזירים אותי כדי להתבונן, לצחוק, ולהתחבר למקום מחדש".

זה מה שסיפרה סוהא, האימא והגננת, שאף פעם לא הפרידה בין משחק ללמידה, וסיפרה תמיד על זכותם של ילדים לשחק ולהיות שותפים ופעילים במשחק.

למשחק חשיבות מרובה להתפתחות בגיל הרך, שלב שבו הילדים לומדים באמצעות המשחק, והתפיסה היא שהילד זקוק לזמן ולמרחב של פעילות משחקית לשם התפתחותו התקינה. מחקרים הדגישו את חשיבותו של המשחק לסוגיו ובמיוחד המשחק החופשי, המשחק הדרמטי והסוציו-דרמטי או משחק ה"כאילו" כגורם המשמעותי ביותר להתפתחות ועיצוב אישיותו של הילד. רבות נכתב על התרומה הניכרת של המשחק מבחינה קוגניטיבית, לשונית, חברתית, רגשית וסנסומוטורית.

חוקרים רבים התייחסו למשחק בהיבטים שונים כגון המשחק כאמצעי ללמידה או כמשחק את המציאות, אולם גם כביטוי ליצירתיות. דרך המשחק, הילד רוכש ידע, מפתח יכולות, מביע רגשות ומחשבות, מאמץ התנהגות, רוכש מיומנויות ומחזק את הביטחון העצמי ואת עצמאותו. הוא לומד להכיר את הסביבה ואת יחסי הגומלין ומערכת הקשרים השונים שבה, ובכך הוא מפתח כישורים חברתיים, נורמות וערכים. כמו כן, רבים הם המחקרים המכירים בהשפעת התרבות והסביבה על התכנים והמשמעויות של המשחק, בנוסף לגל רחב של מחקרים המכירים בהשפעת עמדות הורים ומחנכים כלפי התפתחות המשחק וכלפי הזמן והמרחב המאפשרים לו משחק והזדמנות לשחק. לאורך השנים התפתח האופי ודרך הביטוי של המשחק ועבר מהלכים ושינויים חברתיים ותרבותיים רבים:

- הילדים הצעירים בימינו מבלים יותר זמן במשחק פסיבי כגון משחקים דיגיטליים ופחות זמן במשחק אינטראקטיבי עם ילדים אחרים;
- תעשיית הצעצועים וייצורם התפתחו מאוד ואלה אינם הצעצועים של פעם. הדמויות המסמלות את הצעצועים ממותגות ומיוצגות בצורה מדויקת, ואילו בעבר, הילד עצמו ייצר את הצעצוע שלו והילדים היו מפגינים תרחישים באמצעות דמיון ויצירתיות;
- המשחק הפך יותר מובנה ומאורגן ופחות ספונטני, עם פחות זמן לשחק במשחק חופשי, היזום על ידי הילדים עצמם ומהווה הזדמנות לפתח אפשרויות חדשות ולדמיין עולמות חדשים.

חשוב לזכור כי ביכולתם של ילדים בגיל הגן ליצור התנסויות ולהעלות רעיונות חדשים תוך שימוש בטכניקות משחק שמקורם הילד עצמו, עולמו הפנימי והחוויות שלו. בפעילות כזאת, היזומה על ידי הילדים קיים יסוד יצירתי והזדמנות ללמידה, לפיתוח וטיפוח יכולותיו וחוויותיו.

הגנות מעידות כי פעמים רבות הייתה להן הזדמנות ללמוד מהילדים. רעיונות רבים שפותחו ויושמו בגן, מקורם הוא בהשראה ממשחקי ילדי הגן. בגן הן התלהבו ממה שהילדים עושים, ואיך הם יודעים לעשות דברים מאוד יצירתיים מעבר למה שחשבו או תכננו. (כן, זה חשוב, מעניין, וחובה לאפשר לילד להציע הצעות ופעילויות שהוא מזמן לעצמו ולילדים אחרים, לתת להם את האפשרויות לשחק, פשוט לשחק, כי הילדים הזוכים במשחק יודעים להיות יצירתיים, מאלתרים, מתרגשים וממציאים רעיונות ויוזמים כללים חדשים).

בכל ילד יש הכישרון הטמון בפוטנציאל, ועלינו לאפשר לו לצמוח

סביבה המכוונת יוזמות הילדים

חשוב שילדי הגן ייזמו יוזמות ולא רק יחקו ויגיבו להוראות. כדי לעודד זאת, הגננת היא הדמות המטמיעה תרבות המאפשרת יוזמות והתנסות, מה שתורם לרמה גבוהה של אקלים גן מיטבי ואיכותי. הגננת יכולה להטיל תפקידים, לתת לילד להוביל ולאפשר לו להיות היוזם והמנהיג. כדי להצליח בתהליך זה, יש ליצור סביבת למידה שאין בה הפרדה בין משחק ללמידה, שיש בה את המאפיינים הבסיסיים של סביבה ואקלים גן ייחודי המושתת על פתיחות, כנות ותקשורת טובה - להקשיב זה לזה ולתת מקום של כבוד הדדי.

סביבה המכוונת יוזמות היא:

סביבה חינוכית בטוחה ומעודדת, המאפשרת לילד תמיכה, שותפות ושיח, סביבה המבוססת על אווירה מקבלת, תומכת וחמה, אווירה אינטימית של בית, המעניקה תחושת ביטחון ונינוחות. הגננת היא הדמות שמשרה אמון ופתיחות, ויוצרת מרחב ביטחון רגשי וחברתי במערכת היחסים בינה לבין הילדים ובין הילדים לבין עצמם. רמה גבוהה של אמון נותנת לילד חסינות כדי שיעז להביע את רעיונותיו ודעותיו בלי לפחד מכישלון. בכך נטבע אחד המאפיינים המהותיים של המשחק היזום על ידי הילדים שהדגש במשחק הוא בתהליך ולא בתוצר ובתוצאה "**מותר לי לנסות**".

אקלים אתגרי מאפשר התנסות ומחזק את תחושת המסוגלות של הילד. באקלים כזה, הילדים הם בעלי מוטיבציה פנימית וחשים הנאה ומשמעות בעבודתם. כאשר הם רואים את העשייה כהזדמנות למיצוי עצמי והנאה, הם יהיו מוכנים להשקיע יותר. באקלים המאפשר

חופש פעולה, בחירה ואוטונומיה, ומשתנה בהתאם לצורכיהם של הילדים, הילדים תופסים את הדברים כמעניינים.

מרחב שיח: השפה היא אחד הכלים המשמעותיים בסביבה מכוונת יזמות. מרחב שיח מדרבן לחשוב, לשוחח, לשאול שאלות, לבדוק חלופות. לפעמים אף אין צורך בהסבר מיותר. חשוב לתת לילדים להביע את רעיונותיהם, להקשיב, לנהל דיאלוג, "בואו נחשוב ביחד", "נעשה ביחד", "ננסה ביחד", "מה דעתכם?" "אולי זה יתאים יותר?" "אולי נשתמש ב... וכן הלאה. תפקיד המבוגר כאן משמעותי ביותר, במיוחד באיכות השפה (עשירה, דלה) שהוא משתמש בה והדרך שבה הוא אומר את הדברים (התלהבות לעומת זלזול) הכלה ועידוד ליוזמה מחדש.

סביבה גמישה ודינמית: סביבת למידה המזמנת משחק היא סביבה דינמית, גמישה במתן אפשרויות זמן למשחק בהתאם לצרכים, מגיבה ונענית לרצונם ולצורכיהם של הילדים כקבוצה ושל כל ילד בנפרד. במקביל, היא מזמנת התנסות בשיטות שונות ומגוונות של הוראה המעלה רעיונות חדשים ומתחדשים. זו היא סביבה שתכיר בנוכחותם של הילדים ותעזור לבנות בסיס של תחושת ביטחון ושייכות למקום. אם הגנת רואה שהמשחק באותו יום הולך ומתרחב ויש בו דינמיקה שאי-אפשר להפסיק בגלל אילוצים מסוימים, היא יכולה לאפשר עוד זמן להמשיך או להציע שהמשחק ימשיך מחר ומחרתיים וכן הלאה, יעבוד במהלכים ובתחנות ובכל פעם יתרחב ויקבל ממדים חדשים.

סביבה עשירה ברעיונות ואמצעים חדשניים: לבחור תכנים מעניינים, לחשוב על פיתוח סביבות למידה חדשניות, להביא אמצעים מתחדשים, כשהילד שותף ביצירת רעיונות, בהצעת תכנים בהעשרת החפצים והאמצעים, ביצירת סביבה עשירה בכלים ובאמצעים המתווכים בין האדם לסביבתו, סביבה המעוררת סקרנות ואת הרצון לשחק.

רוח משחק והומור: חשוב מאוד שהאווירה תהיה אווירה רגועה ככל האפשר. אווירה הנשענת על רוח משחק

והומור, בדיחות וצחוק, משרה פחות לחץ ויותר שמחה, וגורמת לילדים להיות מאושרים.

תרומתה של הגננת לעידוד יוזמות הילדים וביצוען מתחילה מהתפיסה החינוכית-תרבותית שלה כדבר המשפיע על המשחק. עמדותיה וה'אני מאמין' שלה ישפיעו על אופי המשחק בגן שלה, ולפיהם היא יכולה להנחיל תרבות של גן המאפשר משחק. גננת שדוגלת בשיטת הוראה מבוססת משחק, מפתחת את כלי הפעולה לפיתוח ולעידוד רעיונות ויוזמות משחק של הילדים עצמם, ומהווה מקור אמון ופיתוח הלומד העצמי. בתהליך המשחק והמשחק היזום על ידי הילדים, לגננת יש תפקיד מרכזי של מתווכת, מעריכה ושותפה. לשם הטמעת תהליך שהילדים יוזמים, חשוב לחבר בין אבני היסוד של סביבה מעודדת יוזמות ובין חדשנות וגיוון באמצעים, ברעיונות ובבחירת התכנים המעניינים והמותאמים לילדי הגן שלה.

תרומתה של הגננת משמעותית ביותר בתהליך יצירת סביבה מכוונת יוזמות ויש לה תפקיד מרכזי בכמה מישורים:

בניית בסיס ידע והיכרות עם הילדים בגן שלה: להכיר את יכולותיהם, להבין את רצונם ולכבדם. דבר זה יבטיח מוטיבציה, השתתפות פעילה וידע בתכנים הנבחרים. ביחד יכולים הגננת עם הילדים לבחור ולהציע תכנים וללמוד ביחד, לקרוא ולצבור ידע. למשל, כשהם בוחרים תוכן מסוים, הם יכולים לגשת למקור מידע כמו אנציקלופדיה או אינטרנט או מקור אחר.

שותפות עם הילדים: לשתף את הילדים ביצירת סביבה - בתוך הגן ובחצר - התומכת ביצירת הזדמנויות משחק ובלמידה שיתופית, ולאפשר לילדים לעצב מחדש את אזורי המשחק. הילדים מסייעים ופעילים בפיתוח רעיונות לארגון סביבה תומכת במשחק ומשתתפים בבחירת תוכן ובהקמת סביבות משחק חדשות. לעתים הילדים משתפים את הגננת, דבר האהוב על הילדים. כשמבוגרים משחקים עם הילדים, חשוב שהמבוגר לא ישתלט על המשחק. לפעמים הגננת בוחרת להשתתף ונותנים לה תפקיד מסוים בתוך

המשחק; לפעמים היא מוזמנת לשחק וייתכן שתקבל את ההזמנה ותשתלב במשחק, או אם אינה יכולה בזמן הנתון להיענות להזמנה, הילדים צריכים לכבד את רצונה, אך עליה להיות רגישה לאופן התגובה והפרשנות שלה ולהעביר מסר של הערכה להזמנה, גם אם אינה מקבלת אותה.

הימנעות מאווירה של תחרות וקונפליקט: יש להימנע מביקורת ומשיפוטיות, אלא לחבר את הילדים למטרה ולעודד אותם לעבוד ביחד ולעזור זה לזה. צריך שהגננת תהיה ערנית למה שקורה בגן שלה, כי לפעמים יש ילד המצפה מרחוק ועליה לחשוב איך להכיל, לשלב ולתמוך.

ערנות ורגישות לתגובה: אופן תגובתה של הגננת והיענותה לרעיונות של הילדים הם הדרך לפיתוח משחק. חשוב ביותר להעניק משמעות לכל יוזמה ולכל רעיון, לעודד התנסות יומיומית בחלל הגן ובחצר. גננות גם יכולות לעודד את הילדים, להציע רעיונות, לבנות סביבות משחק ולהציע תכנים. חשוב לזכור כי הצעות ויוזמות אינן נאמרות תמיד במפורש. לעתים רק משערים, מרגישים או מגלים שמשהו קורה כאן. המשפט **יש לי רעיון** הוא משפט נפוץ בגן. משמעותו: תקשיבו, יש לי מה להגיד. לפעמים זה משפט פתאומי שמאחוריו יש רעיון, ולפעמים הוא אמירה מסוימת. בכל מקרה יש לכבד את הרצון הזה ופשוט להקשיב, כי בכל רעיון ובכל אמירה כזו הילד מצפה מאתנו להקשיב לו, לנהל שיח, להציע הצעות, לבדוק חלופות ולשתף אחרים. לעתים הילדים מציעים ויוזמים בלי להשתמש בשפה. לעתים כשיש

להם רעיון נהדר ויישומי, הם לא יגידו זאת במפורש ולא יגידו 'יש לי רעיון', אלא יתחילו בעבודה וייצרו.

הגננת וצוות הגן מזמנים תנאים פיזיים שיאפשרו למידה באמצעות משחק דרך העשרה וגיוון האמצעים, הכלים והחומרים הקשורים בתרבות וברוח המקום. הגננת וצוות הגן יעודדו את ההורים והילדים להביא מה שניתן מהבית אל הגן. החפצים, החומרים, המרחבים שזמינים לילדים, מהווים מקור השראה. למשל, יש בגן אזורים שבהם ילדים יכולים לשחק בחופשיות או שהגננת מאפשרת להם בזמן המשחק להיות גם בחוץ וגם בפנים. לפעמים, להוספת גירוי בלתי רגיל תהיה משמעות והמשחק ישתנה לכיוונים יצירתיים. לדוגמה, מזוודה שיצאה מכלל שימוש בבית, יכולה להביא את הילדים לשחק בנסיעה. ככלל, המשחק יתפתח יותר בעקבות העשרת הסביבה בכלים, בחפצים ובאבזרים מגוונים, כמו כן בעקבות גיוון של אמצעים וחומרים פתוחים וזמינים לילדים.

גמישות: חשוב לאפשר זמן ומרחבים בגן ובחצר. חשוב לאפשר לילדים להעביר חפצים ודברים ממרכז למרכז או מהגן אל חצר הגן; חשוב לאפשר להם לסדר את הדברים אחרת; לאפשר נגישות לחומרים פתוחים, למשחקים ולחפצים; לאפשר משחקי תפקידים בהקשרים מגוונים ולתת לילד ולילדה להתנסות בתפקידים שונים - פעם הוא אבא או אימא, בן או בת, עני או עשיר או דמויות מן הסיפורים, או בעל מקצוע כמו רופא, נהג, שומר, מורה או כל דבר אחר. בכך הילד ילמד לעבד את היחסים בין הדמויות השונות דרך הזדהות עם התפקידים שהוא משחק. יש לאפשר אוטונומיה ובחירה; לשתף את הילדים בקביעת סדר היום ובבחירת התוכן; לתת חופש לבחור וביטוי להעדפות; לתת לילדים לצאת מן השגרה, דבר שמביא את הילד לזמן אירועים ורעיונות מגוונים.

סביבה מכוונת יוזמות הילדים הן הבסיס לאיזון בין שלושת המרכיבים - סביבה תומכת, רעיון ואמצעים

המשחק הוא שיקוף של התרבות שהילדים חיים בתוכה. הגננת מתווכת בין הילד לסביבה. המשחק הוא שיקוף ומראה למה שקורה בסביבה החברתית והתרבותית, והוא דרך לביטוי בהקשר לתרבות. חשוב ליצור חיבורים משמעותיים אפשריים בין הסביבה התרבותית לבין הרחבה הגנית; המשחק מתנהל בהקשר חברתי-תרבותי וצמיחתם של ילדים קשורה בהווה החברתית הכוללת משפחה, חברה ותרבות והמקום הגאוגרפי. באמצעות ההקשרים החברתיים והתרבותיים, הילד מפתח את זהותו ואת תפיסת העצמי שלו ומפתח תחושה של **שייכות וזהות** למקום שהוא חי ונולד.

כאשר הילדים משחקים, ניתן ללמד אותם על ערכים ואמונות בחברה אליה הם משתייכים. הגן הוא המראה שמשקפת מה שקיים בחברה והוא גם ביטוי לרגשות ולהזדהות עם מה שקורה בחוץ, כמו, למשל, חתונה בשכונה או בכפר, המוזיקה, הקישוטים, התלבושת, הצלם והתמונות, ההזמנות, ההכנות והסידורים, המאכלים והמנהגים, הכלה והחתן, הרמקול המזמין את התושבים. כל אלה נכנסים אל תוך הגן. המוזיקה ששומעים הילדים מבחוץ מתחילה בריקוד של שתי בנות שמתרחב למשחק חתונה בכל מקום, בתוך הגן ובחצר. יצירת הזמנות ביצירה והשירה בפירת הבית, בחירת חתן וכלה, פתיחת המספרה, הבישולים במטבח הגן, הבגדים שבחרים ועוד... לפעמים המשחק מתרחב כשהוא בא מהבית ומהילדים שחיים בשכונה. כפרים קטנים מתאפיינים בכך שאותו משחק ששיחקו ביחד בסביבת הבית, נמשך גם בגן. חשוב שתהיה לו המשכיות ושהמשחק יקבל ביטוי בגן. לאירועים נוספים בסביבה יהיה ביטוי בגן ותהיה להם השפעה על הסביבה הגנית. הם מקבלים מקום במשחק, בתוכן ובשיחה בין הגננת לילדים ובין הילדים לבין עצמם, כמו החגים וההכנות להם, כמו קניית בגדים חדשים, עיצוב מתנות, וביקורים אצל קרובי משפחה ועוד.

ניתן לחזק מישור נוסף בתהליך **שותפות ומעורבות הורים**. הם יכולים לתרום את חלקם לטובת המשחק. דבר זה חיוני ביותר כי למשחק השתקפות יומיומית בגן; האווירה בגן ניזונה מהסביבה. כשטוב ושמח במשפחה ובסביבה, שמח בגן. ההורים יכולים לשתף את צוות הגן ולעזור בהעשרת סביבת המשחק ובהתפתחותו בכל הכיוונים, שותפות שמרחיבה את הידע של הילדים ומחברת עם מה שקורה בסביבה. לילדים יש יכולות. כל מה שצריך הוא לאפשר להם זמן ומרחב לשחק. כשהילדים משחקים הם יצירתיים; כשהם משחקים אומרים הכול על עצמם, על סביבתם, על עולמם הפנימי והחיצוני, מה הם חושבים ומה הם מרגישים.

יד ביד וביחד עם הילדים, המשחק מתפתח, דבר שיש לו השפעה מהותית על ההצלחה החינוכית והגן הופך למקום של השראה. הגננת מכירה יותר את יכולתם של הילדים כאשר היא מתבוננת, מכוונת, מייעצת ומתווכת; כאשר היא מחברת את כל אבני היסוד של הסביבה, מכוונת משחק יזום על ידי הילדים ומטמיעה דרך של למידה משמעותית, השתתפות ושותפות חיובית; כאשר היא מאפשרת לילדים לבנות תפיסה חיובית הן ללמידה והן בפיתוח תחושה חזקה של השתייכות למקום, מבטיחה רמה של יצירתיות ומצוינות, דרך של למידה משמעותית ורמה גבוהה כאשר הילד פעיל ואקטיבי, בעל עצמאות ויכולת. ילדים פעילים תופסים את יכולתם ללמד אחרים, ליזום ולהשתתף; הם מקבלים חלק מהאחריות, לומדים להיות עצמאיים, בעלי תחושה של יכולת לנהל שיח בתחושת רווחה אישית ומסוגלות היודעים לכבד את האחרים ותפיסתם נשענת על אמון וכבוד.

כגנות כדאי לנו ללמוד מהילדים את אמנות המשחק, ננשום עמוק ופשוט נתחיל לשחק

רשימת ספרות

Bodrova, E. (2008). Make-believe play versus academic skills: A Vygotskian approach to today's dilemma of early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 16(3), 357-369.

Brown, S., & Vaughan, C. (2009). *Play, how it shapes the brain, opens the imagination, and invigorates the soul*. New York, NY: Penguin Group.

Manutai, L. (2010). "Play...a waste of time?" Samoan and Tongan student teachers' views of play. University of Auckland, Faculty of Education, New Zealand.

Wood, E. (2007). New directions in play: Consensus or collision. *Education 3-13*, 35(4), 309-320.

ילדי "אשכול ערמונים" יוצרים ובונים את הגן שלהם מתוך מודל רמת גן "הגן הזה הוא אני"

עינת ינאי, מנהלת אשכול ערמונים, רמת גן

"כמה מדרגות יש באשכול? איך נדע?"

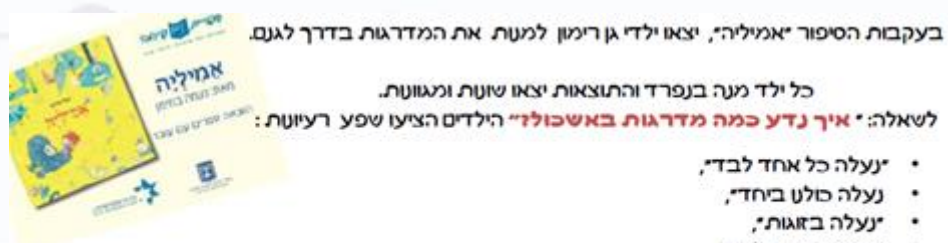
שאלות אלה ועוד רבות הובילו ליצירת מרחבי למידה חדשים באשכול ערמונים. מתוך סקרנות ויזמות הילדים, הוקם "בית הספר למספרים", מרחב משחק, יצירה וחקר.

המאה ה-21 מזמנת למערכת החינוך אתגרי עבודה רבים ומגוונים. תפקידנו הוא להתאים את מערכת גני הילדים ואיכות העבודה בהם למציאות המשתנה ולהכשיר את בוגר הגן למיומנויות אשר ישמשו אותו בחייו. כשאנחנו מתבוננים על כישורי הלומד במאה הנוכחית, אנחנו מבינים שהשיטה המסורתית של שפיכת ידע והמחנך יודע הכול, כבר אינה עובדת. הידע זמין ונגיש לכול, החוכמה היא לדעת לשלוף אותו ולעשות בו שימוש נבון. למידה משמעותית נוצרת מתוך סקרנות טבעית של הילדים ותיווך רלוונטי של המבוגר. תפקידנו לקדם שגרת גן וסביבות חינוכיות, בהם הילדים נמצאים בתהליך של ביטוי ומימוש עצמי, של זיהוי והרחבת יכולות ותחומי עניין, של סקרנות ויזמות. מתוך כך, צמח לו **מודל רמת גן - "הגן הזה הוא אני"**, ששם לו למטרה לטפח ילד סקרן, עצמאי ומודע לעצמו, בטוח ביכולותיו, יצירתי ויזם, הרואה את האחר ומשתף אתו פעולה. בחיבור זה, אשר מציג את העשייה החינוכית באשכול גנים "ערמונים", הממוקם ברמת גן ומונה שש כיתות בגילי 3-6, מהממלכתית והממלכתי דתי, אשתדל לענות על השאלה איך זה נעשה בפועל.

"בית ספר למספרים" (אייל, גן זית)

בשנה שעברה, כחלק ממיזם "ספריית פיג'מה", התוודעו ילדי "אשכול ערמונים" לספר "אמיליה" מאת נעמה בנזימן. בספר מסופר על אמיליה, גיבורת הסיפור, שמנתה את המדרגות בדרך לגן. בהשראת הספר יצאה קבוצה של חמישה ילדים מגן רימון עם הגנת מירב חמילבסקי למנות את המדרגות בדרך לגנם.

בעקבות הסיפור "אמיליה", יצאו ילדי גן רימון למנות את המדרגות בדרך לגנם.

כל ילד מנה בנפרד והתוצאות יצאו שונות ומגוונות.

לשאלה: "איך נדע כמה מדרגות באשכול?" הילדים הציגו שפע רעיונות:

- ינעלה כל אחד לבד,
- נעלה כולנו ביחד,
- ינעלה בזוגות,
- ימספר עם קלפים,
- כסאות,
- מדבקות ועוד..

השולחן שלישי
עד לזירה של הנון.

היום מדרגה שנייה

היום מדרגה ראשונה

היום מדרגה שלישיה

אני... איך יושב המספר? הספודר הזה?

מניט ב'רידה במדרגות

1,2,3... מניט בעליה

אביב הציעה: "אולי נתחלק לזוגות וננסה לספור ביחד"
חבר אחד היה בלי בן זוג,
הראל הציע: "להתחלק לזוג ושלישייה"
ניסנו ושוב יצאה לכל אחד מאתנו תוצאה שונה.

מירב הגנת שאלה בכל פעם: "איך נדע?" אתה אומר שיש 13 מדרגות, אתה 15 ואילו אתה 22. איך נדע כמה מדרגות?" כך מצאו עצמם הילדים עולים ויורדים ובכל פעם ממצאים שיטות למניית המדרגות.

יונתן העלה רעיון להניח את "קלפי המלחמה" על המדרגות. הילדים הניחו אותם על המדרגות וכך עשו מה שנקרא התאמה חד-חד-ערכית, אבל משהגיעו למדרגה ה-11 לא היה להם קלף מתאים. שאלה אותם הגנת "מה נעשה?" אחד הילדים הבוגרים השיב: "מה הבעיה? נשים קלף של 9 וקלף של 2..." וכך המשיכו לבצע פעילויות חשבונית עד המדרגה ה-22.

יונתן הציג: "אולי נשים את קלפי המלחמה על המדרגות וככה נדע?"

חסר לנו גם קלפים: 12-13.
חברים הציגו הצעות:

"בואו נשים
במקום 13
5-1"

"אפשר
גם 4-14"

"בואו נשים
במקום 12
3-14"

חסר לנו קלף 11.

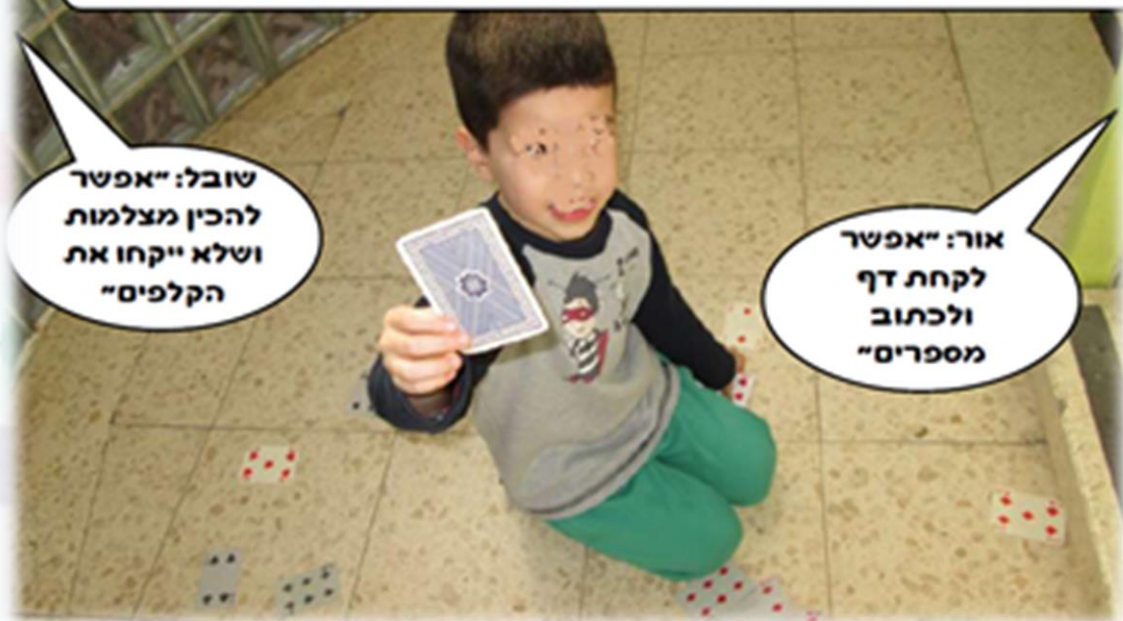
"בואו
נשים 2+9"

גילינו שיש 22 מדרגות בדרך לגן רימון, אבל כעת היינו מודאגים...

הילדים היו מודאגים:
"מה יקרה אם ייקחו את הקלפים, איך נשחק בגן?"

“נניח כסאות על
המדרגות ונצייר
עם מדבקות את
המספר ואז ידעו
שזאת מדרגה
מספר 1”

אביב: “לא
ישארו לנו
בגן כסאות
למפגש.”

שני: “זה לא רעיון טוב!
אם עכשיו נלך מהר,
אז כל הכיסאות ייפלו
ונקבל מכה בראש.”

אראל: “אז
נציא
אותם.”

לאחר שמניט,
חקרט,
ניסינו אפשרויות שונות
הדבקט מדבקות
ירקות ממוספרות,

גילינו ש...

השנה אייל מגן זית ועמית מגן רימון, נפגשו במדרגות והמציאו משחקים משותפים. אייל החליט לפתוח "בית ספר למספרים" והצטרפו אליו שותפים מכל הגנים.

"בית ספר למספרים" (אייל גן זית)

אופיר מגן זית ושירה מגן רימון ביקשו להיות מורות בבית הספר, וביחד עם אייל המציאו משחקים לימודיים עם המספרים שעל גבי המדרגות ותכננו את המרחב הלימודי.

ברוכים הבאים ל"בית הספר למספרים"
הילדים חלמו, תכננו, ביקשו ואנו ביצענו.

כך הייתה לנו חשיבה יצירתית, למידה משמעותית תוך כדי התנסות, למידת עמיתים, פיתוח מיומנויות חברתיות, שימוש בחשבון מעבר לתכנית הלימודים אליה אנחנו מחויבים.

המדרגות הפכו להיות חלק פעיל ולימודי עבור כל ילדי האשכול. הילדים ממציאים משחקים, מונים תוך כדי עלייה וירידה... והמרחב הרגיל הפך להיות חוויה לימודית מהנה ומעצימה.

חנות "הכול בה" – חנות בתוצרת עצמית

מיכל ג'ראד, מדריכה ארצית למתמטיקה באגף לחינוך קדם יסודי

ילדינו היום מבליים בחנויות ובמרכזי קניות וחשופים יותר מאשר בעבר לתרבות הצריכה שלנו. את החשיפה לחוויות אלה של קנייה, מכירה, בעלי תפקידים בחנות וכולי, אנו שומעים בשיחות הילדים בינם לבין עצמם ובתכנים אותם הם מביאים למשחק הסוציו-דרמטי. גן לוטם בכפר מונש בעמק חפר הוא גן ירוק השומר על אורח חיים מקיים. במהלך עבודתי בגן זה עסקנו בתחומים רבים בחינוך הסביבתי וביניהם תרבות צריכה אחראית ומושכלת. בחרתי לשתף ברעיון אחד שעלה ביוזמת הילדים והתפתח למיזם ממושך.

יש לי רעיון!!!

באחד מימי השבוע בגן, במהלך ארוחת הבוקר, עלה בקרב קבוצת ילדים הרעיון להקים חנות. הילדים לא הצליחו להחליט איזה סוג חנות יפתחו. החלטנו להעלות את העניין במפגש ולנסות לחשוב יחד עם ילדי הגן אילו סוגי חנויות הם מכירים ובכך לסייע להם לבחור. העלינו על הכתב את כל סוגי החנויות וגילינו מגוון רחב של אפשרויות: צעצועים, אוכל – סופרמרקט, בגדים, בובות, כלים, נעליים, תכשיטים, אביזרי חורף, תיקים, מוצרי חשמל, מזוודות, ממתקים, בית מרקחת, צילום, משתלה, גלידה, פיג'מות, בעלי חיים, מחשבים, מכונות, חנות במוזאון, רהיטים, וילונות, מוזיקה, משקפיים, כלים חד-פעמיים. לאחר שראו הילדים את המבחר הגדול של סוגי החנויות, החלטנו ללכת עם יוזמת הילדים ולהקים חנות אחת שיהיו בה כל מיני דברים ומכאן השם: חנות "הכול בה". את השם טבעה אחת הבנות בגן ולפי דבריה: "חנות שיש בה הכול, הכול בה כמו כולבו".

"אה... אני ילד ירוק"

התקבלה החלטה כי המוצרים בחנות יהיו מתוצרת עצמית. כלומר, הילדים יכינו בעצמם את המוצרים מתוך חומרים שנמצאים בגן (חומרי פסולת) או מחומרי פסולת שאנו עומדים לזרוק לאשפה. לבסוף הוחלט שכל ילד יבחר מוצר שהוא יודע להכין והוא ילמד את שאר הילדים וכך נוכל לייצר את המוצרים ולהתנסות כולנו בהכנתם.

בחרנו את המרחב בגן שבו אנו רוצים להקים את החנות. הועלו רעיונות למוצרים אותם הילדים יודעים להכין וכך החלו להתקבץ שותפים לעניין. אחד הילדים הציע להכין נייר שעליו אפשר לכתוב ברכות, וחבר אחר הצטרף אליו ויחד הם לימדו את הילדים כיצד להפיק נייר מעיסת נייר. כך התחברה גם קבוצת בנות שרצו לייצר מניפות נייר צבעוניות מדפי טיוטה וקבוצת בנים שרצו להכין משקפות מגילי נייר טואלט.

"עשר אצבעות לי יש, כל דבר יודעות הן..."

התחלנו לייצר את המוצרים בגן. בכל פעם ייצרנו מוצר אחד או שניים וכל ילדי הגן התנסו בו. לדוגמה, כאשר הכנו כדים מקרמיקה כולם עבדו בחומר, וכך יכולתי להשיג התעסקות בחומר עם מרקם שונה שגם ילד אשר בדרך כלל לא אוהב לגעת או נמנע ממגע, עשה זאת למען "המטרה החשובה" – הכנת המוצר לחנות שלנו.

כאשר היו לנו מספיק מוצרים בחנות, פתחנו את החנות למשחק חופשי של הילדים. הם התנסו בקנייה ומכירה של המוצרים באמצעות לבני הדיג'י בלוק והחלו להכניס לחנות חפצים כמו טלפון למשרד, שולחן קטן וכלי כתיבה לרשום מה קנו, קופה לאיסוף ה"כסף". כאשר נתקלו בקושי לשאת את המוצרים ממוקום למקום בגן, הם ביקשו תיקים. הצענו להם תיקים רב-פעמיים אך הם העלו רעיון להכין בעצמם תיקים מאריזות קורנפלקס ולמכור אותם. עוד הכינו

הילדים שילוט לכל פריט שמכרנו בחנות, וכן שלטי פרסום. תהליך הכנת המוצרים והקמת החנות ארך כחודש וחצי כאשר כולנו מתנסים כל הזמן בהכנת המוצרים ובחיפוש אחר רעיונות מה לייצר ולמכור.

הילד הזה הוא אני

בתחום המוטוריקה נגענו במיומנויות רבות כמו גזירה, הדבקה, קריעה, פיסול, חיתוך וכן החלק התחושתי וההתנסות במרקמי עבודה שונים כמו חומר, פלסטלינה, עיסת נייר.

הצלחנו לחזק מיומנויות חברתיות ורגשיות אשר באו לידי ביטוי במיזם זה כמו עבודה בשיתוף פעולה, תחושת יכולת (אני בעל הידע ומלמד ילדים אחרים), למידת עמיתים, לקיחת אחריות (אני נרשם לתפקיד אותו אני לוקח על עצמי ומבצע). כמו כן ברעיונות

לביצוע, יוזמות לפרסום וכתובת זמריר (גינגל), בא לידי ביטוי הצד הקוגניטיבי המשלב בתוכו את האוריינות הלשונית – כתיבת השלטים, הכנת לוגו לביגוד והאוריינות המתמטית – בהכנת קופונים תוך התנסות בכתיבת ספרות.

"פתחו את השער"

לאחר שהחנות פעלה בגן כשבוע, הצעתי לילדים שנזמין את הורי הגן לחנות שלנו ונמכור להם את המוצרים שלנו. סידרנו את הגן כך שבכל דוכן מכרנו מוצר אחד או שניים. בכל דוכן עמדו הילדים שבחרו למכור את המוצר. מה שמעניין הוא שילדים רבים שלימדו את חבריהם לייצר מוצר אחד, בחרו למכור דווקא מוצר אחר שבו הם התנסו בייצורו. בנוסף, כתבנו זמרים פרסומת כדי לשכנע את ההורים לקנות אצלנו בחנות בצורה מושכלת. הקצבנו לכל הורה רק חמישה מוצרים כדי שגם הילדים יבינו שלא צריך לקנות מהכול, אלא אפשר להסתפק במספר מועט של פריטים וללמוד לבחור את מה שאני צריך באמת וכאן נכנסת הצרכנות הנבונה.

אין לי כסף, אין לי, אבא כך אומר...

לקראת יום המכירה להורים הכנו מדים לכל המוכרים ועליהם ציירנו לוגו של כפות ידיים המסמל תוצרת עצמית וכן את שם החנות וסמל הגן – פרח הלוטם. בנוסף הכינו הילדים קופונים עבור ההורים וכן תיקים מקרטון, והכנו מאכלים בתוצרת עצמית כמו עוגיות מלוחות, מטבל גבינה עם בצל ירוק שקטפנו מגינת הירק שלנו, קליפות תפוזים מסוכרות ולימונדה מעץ הלימונים שלנו בגן.

ביום המכירה הזמנו את ההורים בשתי קבוצות כדי למנוע צפיפות ולאפשר לילדים להתנסות ממש בשיווק המוצר שלהם. בכניסה לגן קיבלו ההורים את הקופונים, ותיק קרטון מעוטר – עבודת הילדים. רגע לפני פתיחת הדוכנים שמעו ההורים את זמריר הפרסום שכתבנו עם הילדים בקצב הראפ.

"בואו, בואו ההורים
ותקנו חמישה דברים.

בואו, בואו לכאן תמיד
ותקנו תוצרת עצמית

בואו, בואו לכאן מיד
ותקנו צמיד ליד

בואו, בואו לחנות
שם תמצאו בובות מחוט

בואו, בואו, בואו ההורים
כאן קונים מה שרוצים".

ההורים עברו בין הדוכנים, קנו באמצעות הקופונים ונהנו מהפנייה של המוכרים אליהם. המוצרים אשר מכרנו בחנות הם: פרחים מקרטון ביצים, קליפות מסוכרות, דפים מעיסת נייר מעוטרים בחומרים מהטבע, כדים מחומר, תיקים מקופסאות קרטון, שרשראות מגלילי נייר טואלט, מניפות מעוטרות מדפי טיוטה, משקפות מגלילי נייר טואלט, בובות מצמר, דמויות מפוסלות מפלסטלינה, צעצועים מגרוטאות (משאיות, מכוניות), צמידים מעיסת נייר, מסגרות לתמונות מעיסת נייר, עוגיות מלוחות, משקה לימונדה, בובות תאטרון מגרביים ישנים, קערות מקרעי נייר עיתון עם דבק טפטים, קופסאות תכשיטים.

"יוסי ילד שלי מוצלח"

בסיום יום המכירה בחנות הכול בה, נותרנו עם קופונים רבים. משמע, הצלחנו ליישם את הקנייה המושכלת. לאחר שההורים הלכו, אפשרנו לילדים לקחת לעצמם את מה שלא נמכר כמזכרת מהחנות שלנו והילדים שמחו על כך מאוד. עד היום נשמעים מההורים הדים מחוויות הקנייה בחנות שלנו והמוצרים

הייחודיים. בכל פעם שהם נתקלים בביתם בחפץ שקנו בחנות הם מעריכים יותר את מעשי ידי ילדיהם. בדרך זו הצלחנו להעביר לילדים כי ניתן לייצר דברים בעצמנו ולא חייבים לקנות הכול מוכן וכן להפעיל שיקול דעת בעת רכישה. והמסר הגדול יותר הוא לקדם ערכים של שימוש מושכל במשאבים הקיימים מבלי לבזבז, להפיק אפילו מהפסולת שלנו מוצרים חדשים וכל זאת כבר מהגיל הצעיר ביותר.

אצלנו בחצר... בצל עצי הזית, האפרסק, הלימון... באשכול הגנים באלונה

יעל גוזלן, מנהלת אשכול גנים, אלונה

חצר הגן היא חלק בלתי נפרד ממנו, והיא כוללת אזורי חקר, משחק ופעילות המזמנים מגוון רחב של התנסויות המעשירות את חוויית החוץ של הילדים ואת המפגש הבלתי אמצעי עם הטבע.

ארגון סביבת החצר משפיע על סוגי האינטראקציות בין הילדים לבין עצמם, בין הילדים לבין מבוגרים ובין הילדים לסביבה הטבעית שבה הם פועלים ומתנסים, ומאפשר מגוון בחירות – איפה, עם מי ובמה לשחק; לכן חשוב לתכנן ולעצב את אזורי המשחק והפעילות בחצר כדי לזמן משחק חופשי של הילדים. חשוב שסביבת חצר הגן תהיה עשירה ומאתגרת כדי לאפשר לילדים לשחק, להתנסות, לחקור וללמוד בצורה עצמאית ובחברת ילדי הגן.

גינה לי חביבה - הגינה הלימודית

"בכל דבר בטבע יש משהו מן המופלא", אריסטו

הפעילות סביב הקמת גינה לימודית וטיפוחה מזמנת לילדים התנסות עשירה

בתהליכי חקר מדעי, מפתחת מיומנויות של התבוננות, עריכת תצפית, מעקב ותיעוד ומאפשרת חוויה רב-חושית לצד חיזוק אינטראקציות חברתיות המעודדות שיתוף פעולה,

עבודת צוות, מעורבות ותחושת אחריות ברמת הפרט והקבוצה. באמצעות הגינה הלימודית, הילדים נחשפים לסוגים שונים של צמחים, לומדים להכיר אותם, להבחין ביניהם ולהתנסות בשימוש מושכל של כלי העבודה השונים המשמשים לעבודה בגינה.

הילדים לומדים בדרך חווייתית להכיר ולהרחיב את הידע שלהם על יחסי הגומלין בסביבה טבעית ורוכשים ערכים סביבתיים כגון אהבת הטבע, אחריות על שימור סביבות חיים, קשר לאדמה ואהבת הארץ. העיסוק סביב הגינה הוא אינטראקטיבי וניתן לשלב בו את כל תחומי תכניות הלימודים במהלך השנה ואת אלו הצומחים מתוך העשייה בגן.

עצים, פרות, ירקות - מגוון בחירות טעימות - גילה קסלר, גנת מגן אלון מספרת

גלגל השנה מזמן לנו אינספור אפשרויות ליצור חיבור אל האדמה ואל הטבע, בין אם דרך גינת הירק - שהעבודה עליה מתחילה כבר בחודש אוקטובר - ובין אם דרך עצי הפרי אשר פזורים בחצר הגן כבוסתן ירוק ומשמח.

גינת הירק הלימודית מזמנת לילדים מגוון בחירות: ירקות שאותם ניתן לאכול על פי העיקרון של חלקי הצמח, מה שאומר שבגינה שלנו יהיה שורש אכיל (צנונית, סלק), גבעול אכיל (קולרבי), עלים אכילים (חסה, כרוב, סלרי למרק של פסח), פרחים אכילים (כרובית, ברוקולי) ואפילו זרעים אכילים (אפונה). בשנים האחרונות הצטרפה אל הגינה חממה אשר בתוכה אנו מגדלים תות שדה ולאחר מכן עגבניות, והכול בשיתוף הילדים ובאחריות משותפת של כולנו כקבוצה.

השנה גייסנו את ההורים להקמת הגינה ולשיפוץ החממה.

בכל שנה ביום המשפחה אנחנו עורכים ארוחה משותפת עם ההורים כאשר הילדים אחראים על הכנת התפריט ועל הכנת האוכל מתוך הירקות אשר הבשילו בגינה שלנו בזמן המיועד למסיבה.

כך אכלנו השנה פשטידת ברוקולי, פשטידת כרובית, סלט גדול שהכיל כמה מינים של חסות, עלי סלק, קולרבי חתוך, מטבל גבינה עם בצל ירוק ועוד מיני מטעמים – והכול מתוך הגינה והערוגה שלנו. הילדים כתבו את התפריט על דף גדול כדי שהאורחים יוכלו לבחור מה הם רוצים להזמין לארוחה. בנוסף הכנו לימונדה מהלימונים שעל עץ הלימון, אותם סחטו הילדים יום קודם לכן.

חממת "גן עדן" בגן אלון

שזיף? אפרסק? לימון? - "העץ הנבחר"

ואם הגענו לעצים, מספרת גילה הגננת, כל שנה לקראת ט"ו בשבט מתקיים בגן תהליך של בחירות בהשתתפות ראש המועצה. בבחירות בוחרים את עץ הפרי שניטע בחצר הגן בט"ו בשבט. לקראת פעילות זו הילדים לומדים על סוגי עצים, בודקים אילו עצי פרי כבר יש בחצר, עורכים בחירות מקדימות שבהן נבחרים שלושה עצים אשר יככבו ביום המיוחד - "יום הבחירות".

הילדים מתחלקים לקבוצות כאשר לכל קבוצה יש תפקיד: קבוצה אחת מכינה פתקי הצבעה עם שם העץ, קבוצה אחת מכינה מעטפות לכל הבוחרים וקבוצה אחת מכינה את הפרסום לכל עץ. בנוסף, כל ילד מקבל תעודת זהות שבה הוא רושם את שמו ואת שם הגן. כחלק מתהליך הבחירות, מזכירת הקלפי מטביעה חותמת שמראה שהילד הצביע. כתוצאה מכך, בכל שנה יש בחצר הגן עץ חדש לגדל ולטפח, ואנחנו נהנים מהפרות בכל ימות השנה: תפוזים בחורף, לימונים כמעט כל השנה, השקדייה שפורחת בט"ו בשבט, מסיק של זיתים בסתיו, אפרסקים לחג הביכורים. בבחירות תשע"ו נבחר עץ השזיף. גולת הכותרת השנה הוא עץ האפרסק אשר הניב פרות רבים וזימן עבודה רבה והתנסות לילדים. הם קטפו את הפרי, מיינו לפי פרות טובים ופחות טובים למאכל.

"משלוח מיוחד – אפרסקים בדרך"

בשיח שהתקיים עם הילדים החלטנו להכין משלוחים לגנים באשכול. הילדים ספרו 30 אפרסקים לכל גן ובהנאה רבה ובתחושת סיפוק כיבדנו את ילדי הגנים והצוותים מפרי עמלנו. בנוסף, הכנו ריבת אפרסקים מהאפרסקים הבשלים יותר וכיבדנו את משפחות הגן. את האפרסקים הבשלים מדי העברנו לפינת החי בבית ספר תלי אלונה. הילדים היו שותפים פעילים בכל התהליך, גם בניקיון

החצר מהפרי אשר נפל כדי שלא יירקב על האדמה. הכול בשמחה ובחדוות יצירה הנובעת מתחושת ההצלחה והערך העצמי שהם הרוויחו בתהליך, כיחיד וקבוצה.

קטיף האפרסק בחצר של גן אלון

מי יבנה, יבנה? מרכז בנייה פעיל בחצר הגן

מרכז הבנייה בחצר הגן מאפשר לילדים לפעול ולהתנסות במשחק חופשי סוציו-דרמטי בתחומי החיים השונים ומזמן חוויה סנסומוטורית מגוונת ועצמאית התורמת להתפתחותו הכולית של הילד מבחינה קוגניטיבית, מוטורית וחברתית-רגשית. מגוון החפצים והחומרים מוצעים לבחירתם של הילדים והשימוש החופשי בציוד מזמן אתגרים שונים ואפשרויות רבות למציאת פתרונות. במרכז הבנייה נכללים כל תחומי הפעילות בצירופים ובשילובים שונים. כך מתאפשר לילדים לפעול ולשכלל מיומנויות וכישורי חיים, כגון חקר וגילוי, פתרון בעיות בתחום החשבון וההנדסה, התמודדות עם פירוק, צירוף, הרכבה ועוד.

פעילות הבנייה מהווה מרחב חינוכי המעודד את הילדים לפתח יצירתיות ודמיון, עצמאות, חופש בחירה, גמישות מחשבתית לצד שיתוף פעולה ועבודת צוות. המשחק שמתפתח סביב הבנייה מעודד ומזמן אינטראקציות חברתיות התורמות להתפתחותו האישית של הילד וליחסי גומלין בין קבוצות הילדים הפועלים בה.

ילדים לומדים כל הזמן ובכל מקום - חגית בנימין, הגנת מגן חצב, מספרת

בשנות עבודתי בגן הילדים ראיתי שהילדים לומדים בעיקר באופן חווייתי. הם לומדים מתוך כל התנסות ובכל עת, וכל חוויה מוסיפה עוד נדבך להתפתחותם. כל אחד מהילדים קולט ולומד דרך האינטליגנציה החזקה אצלו, ועל כן, על הסביבה החינוכית בגן לזמן מגוון פעילויות, משחקים, עבודות יצירה והתנסויות שונות בכל סדר היום.

חצר הגן נבנתה מתוך תפיסה זו כדי שתיתן מענה לכמה שיותר תחומי פעילות ושיהיה בה פוטנציאל של התנסות בתחומי ההתפתחות השונים (שוויון ערך הפעילויות). בחצר ישנם אזורים שונים - חצר גרוטאות, מרכז בנייה, גינת ירק לימודית, מרכז עם כלים מוזיקליים, מתקני חצר, ומסלולים שונים מחומרים מהטבע וחפצים פתוחים שהילדים מרכיבים ומסדרים על פי בחירתם החופשית. אזור הבנייה בחצר הגן הוא מרכז פעיל, דינמי ומשתנה על פי בחירתם ורצונם של הילדים.

מרכז בנייה

בגן חצב

"גלגולו של כיסא"

השנה התנסו הילדים בבניית פסל סביבתי מטיט - כיסא. במסגרת העיסוק בנושא חג הפסח, שוחחתי עם הילדים על הבנייה במצרים העתיקה, על המשימה של בני ישראל - להכין את הטיט. החלטנו להתנסות בכך בעצמנו: חפרנו בחצר בור גדול שבו שמנו לסירוגין אדמה שאספנו מחוץ לגן וקש שאותו חתכנו לחתיכות קטנות. בהמשך, הוספנו מים במידה הנכונה והתחלנו ללוש את התערובת. כאשר נוצרה התערובת המתאימה, התחלנו בבניית הכיסא. בשיתוף פעולה ובעבודת צוות, ציפינו לאט-לאט את הבסיס בטיט שהכנו עד להקמת הכיסא.

כל התהליך לווה בניסוי וטעייה: מה היחס הנכון בין המים לקש והאדמה; איך נצפה את הבסיס מבלי שהטיט ייפול ממנו ועוד. שוחחנו על החשיבות הבנייה מחומרים טבעיים הנמצאים בזמינות בטבע. היום, הכיסא שבנינו משמש את הילדים למשחק חופשי וסוציו-דרמטי ומעשיר את חצר הגרוטאות. הילדים משחקים באופן חופשי ויוצרים סביבו מבנים שונים חדשים.

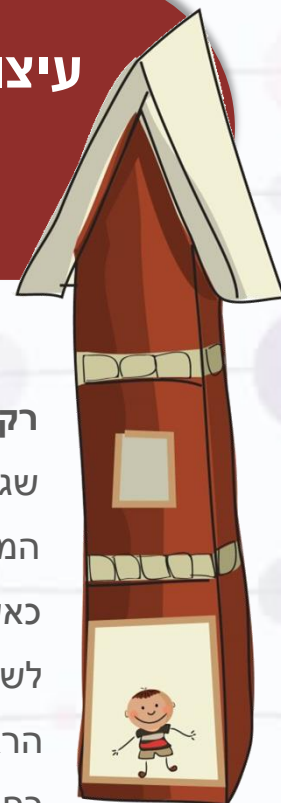
כפי שנבנה במצרים

באלה הידיים... כיסא מטיט

עיצוב מרחבי למידה בגן הילדים - בית בובות

רויטל טולדו, גננת גן תבור, קרית אונו

רקע כללי

שגרת ההתנהלות בגן הילדים מזמנת אינספור בעיות אותנטיות המתעוררות בשטח. כל בעיה יכולה להוות בסיס ללמידה בעבור הילדים כאשר הם שותפים מלאים במציאת הפתרון המיטבי. בעבודה זו החלטתי לשלבם בפיתוח מרחבי משחק ולמידה בגן – בניית בית בובות. בחלקה הראשון אציג רקע כללי (תאורטי) שיעסוק בתהליכי פיתוח ובנייה בגן; בחלקה השני יוצג תהליך תכנון ובנייה של מרחב פעילות בגן - בית

הבובות ולבסוף סיכום.

התמודדות עם תהליכים של פיתוח ובנייה בגן הילדים היא הזדמנות מצוינת לטיפול חשיבה ולמידה בגיל הרך (דוד, 2011; שכטר, 2010). תהליכים אלה עולים בקנה אחד עם הקווים המנחים לעשייה חינוכית בגן, המגדירים את דרכי הפעולה של מחנכים לתמיכה בלמידה של ילדים. למידה יכולה להתרחש בזמן שילדים ניצבים בפני בעיה (בעיה יכולה להתעורר בעת תיקון שלט שמתקלקל בגינה, התקנת מדף לספריית הגן, כיסא לא יציב בחצר, שולחן מתנדנד וכו'). כשהמחנכים מזמנים לילדים מצבים שיש בהם בעיות הדורשות פתרון, הם מאפשרים להם להציע מגוון פתרונות ומעודדים את יכולתם לפתור בעיות. בנוסף, מכיוון שילדים לומדים כשהם יוזמים ופעילים, על המחנכים להיענות ליוזמות של הילדים ליצור, לבנות ולנסות, ולאפשר לילדים לבחור מתוך מגוון של פעילויות, חומרים ומשחקים ולקחת חלק פעיל בתכנון מרחבי הלמידה בגן. זאת ועוד, בתכנית הלימודים למדעים וטכנולוגיה לגיל הרך מודגשים העקרונות שסביבם מתפתחת החשיבה של הילדים – למידה דרך עשייה ולמידה תוך פתרון בעיות. בהקשר של תהליך התיכון (תהליך תכנון, פיתוח ובנייה), מוזכר

שכדי להוביל לפיתוח דפוסי חשיבה בתהליך התיכון השלם, יש לחשוף את הילדים להתנסויות בהקשר שהוא רלוונטי לילדים (דוד, 2011; שכטר, 2010).

שילובם של הילדים בעת בניית מרחבי למידה יכול להוביל למעורבות, לחדוות עשייה ולהעלאת פתרונות יצירתיים. תכנון ובנייה של מרחב פעילות בבחירת הילדים ובשיתופם מוצעים כתהליך ליישום עקרונות פעילות מתחום הטכנולוגיה בגן הילדים: משחק עם רעיונות וחומרים, רכישת מיומנויות והתמודדות עם משימות מאתגרות של תכנון ובנייה. מרחבי הפעילות והמשחק שבהם אפשר לשלב את הילדים הם מגוונים ביותר: בניית תאטרון צלליות או בית בובות, הפיכת קופסת קרטון לאוטובוס (ברודי, 2003), הקמת נגרייה (פרידמן, 2012), תכנון ובנייה של מתקנים לפעילות גופנית או מרחבי ישיבה להתכנסות קבוצת ילדים בחצר (קיברט, 2013; שריר, 2011). כל אחד מאזורי הפעילות נבנה כשהילדים יוזמים, פעילים, מתייעצים זה עם זה, נעזרים במומחים ובהוריהם ופותרים את הבעיות המתעוררות במהלך התכנון והבנייה. לאחר השלמת המשימה, הילדים מוזמנים לפעול ולשחק במרחבי הפעילות, כמו במרחבים האחרים שבגן, ופנויים לעסוק במיזמים חדשים. אם מתעוררות בעיות והמרחבים אינם פועלים כפי שתוכננו, הילדים מתבקשים להציע שיפורים.

גישת "עשה זאת בעצמך" מחפשת חלופות לצריכה המוגברת ודוחה את הרעיון שבני אדם מוגדרים על ידי מה שהם קונים. במהלך הבנייה, מבוגרים וילדים מונעים על ידי מטרות פנימיות: הם בונים מתוך הנאה וסיפוק מהיצירה עצמה ואינם מחפשים את המושלמות של התוצר הסופי; הם מתמודדים עם בעיות ורוכשים מיומנויות לעבודה עם מכשירים וחומרים תוך פיתוח תחושת מסוגלות עצמית. ברוח גישה זו, יש מקום להחזיר לגן הילדים את המלאכות המסורתיות שהיו נהוגות בגנים לפני שנים ונעלמו: נגרות, קדרות, אריגה, בנייה בלבני בוץ וכדומה. עיסוק במלאכות אלה, בשילוב תכנון התוצרים (אורגים שמיכה לבובות, בונים שלטים לערוגות הגינה בשילוב נגרות ויציקות בטון), תורם להתפתחות התפיסה המרחבית של הילדים, מאפשר רכישת מיומנויות מוטוריות ותרגולן

ומפתח התמדה ויכולת לדחות סיפוקים (למשל, כאשר יש צורך לשתף ילדים אחרים כדי לארוג שטיח גדול לארמון המלך).

הפעילות מאפשרות התנסות חופשית עם חומרים, יצירה והבעה של ילדי הגן. שילוב חומרים טבעיים מעמיק את ההתנסות הרב-חושית של הילדים עם מגוון עשיר של חומרים בעלי טקסטורות מגוונות (Ceppi and Zini, 1998), תוך כדי מגע, משחק ושמירה על ערכים סביבתיים. החשיפה לחומרים חשובה גם מההיבט הטכנולוגי: בעת עבודת היצירה עם חומרים שונים ובניית דגמים תלת-ממדיים, הילדים מפתחים חשיבה מרחבית ולומדים על תכונות החומרים ועל הדרכים והכלים המאפשרים לשנות את צורתם.

תהליך התיכון מתחיל בשלב של זיהוי בעיה או צורך. לאחר שלב זה מתקיימים חמשת השלבים האלה: שאילת שאלות ואיסוף מידע (כולל הצפת ידע קודם של המשתתפים); העלאת פתרונות שונים ובחירת הפתרון המתאים ביותר; פיתוח ותכנון הבנייה (שיכול לכלול שרטוט, בניית דגם וכולי); בניית המבנה / המכשיר / המוצר; הערכה ושיפור של התוצר הסופי.

מהלך הקמת בית הבובות - תכנון ובנייה של מרחב פעילות בשיתוף ההורים והילדים

השלב הרעיוני

- שיתוף ההורים - שליחת אימייל להורים ושיתופם בנעשה בגן במסגרת המיזם;
  - גיוס הורים - לתכנון, לאיסוף חומרים וכן, פנייה להורים מתנדבים להקמתו;
  - תכנון הורים וילדים - פעילות מקדימה לביצוע.
- בדקנו והתלבטנו איזה חומר מתאים יותר לבנייה. לשם כך התחשבנו בגודל הנדרש, בחוזק, ביציבות ובאיזו קלות הוא נדבק ומה יהיה יותר מעניין, מגוון ופרקטי לילדים.
- בחרנו לבנות את הבית מארגזי אוכל שהצהרון משליך.

- איסוף חומרים - במשך שבועיים התבקשו ההורים והילדים להביא כל חומר שיתאים: קרטונים, בדים, חוטי צמר, גלילי נייר, פקקים, בגדים ישנים וכדומה.

שלב הביצוע

שלב 1 – הצגת הנושא

- הצגת הנושא לילדים במפגש בוקר;
- העלאת רעיונות על ידי הילדים כיצד כדאי לבנות את בית הבובות ומאילו חומרים.

שלב 2 – תכנון

- כל ילד מצייר את בית הבובות הפרטי שלו. כפי שכל אחד היה רוצה;
- תליית הציורים והצגתם על לוח מרכזי בגן.

ריכוז תוצרים בלוח מרכזי בגן

שלב התכנון

יום לאחר המפגש שבו העלינו את הנושא, ניגשנו לעבודה. ראשון והחשוב ביותר, היה שלב התכנון. הסברתי שעכשיו כל ילד יצייר את בית הבובות שלו. ההתלהבות הייתה גדולה. בשיח שהתקיים, שיתפו הילדים ברעיונות ולקחו חלק בפעילות. הרעיונות היו נפלאים ומגוונים. הילדים ציירו בית בובות עם חיות, גינה, דמויות של מלך ומלכה ועוד.

בשלב התכנון, השקענו מחשבה רבה בפרקטיות של בית הבובות, הן מבחינה האפשרויות השונות לצורך המשחק, מספר הילדים שישחקו, והן מבחינת מתן אפשרות להפעיל את הדמיון בעת המשחק. לפיכך בנינו אותו משישה חלקים (שישה חדרים). הילדים הם אלו שהחליטו אילו חדרים נבנה: סלון, חדר שינה, חדר דיסקו, חדר אוכל, חדר ילדים וחדר טלוויזיה.

שלב הבנייה

במרכז החדר פיזרנו חומרי עבודה: קופסאות קרטון בגדלים שונים, חוטים, בדים ועוד.

- בניית החדרים -
  - סלון
  - חדר שינה
  - חדר דיסקו
  - חדר אוכל
  - חדר ילדים
  - חדר טלוויזיה

אז קדימה לעבודה - הגן התחלק לשש קבוצות עבודה, בכל קבוצה 5-6 ילדים ומנחה (הורה). כל קבוצה בחרה חדר ולקחה על עצמה את אחריות העיצוב. הילדים נשאלו מה יש לשים בחדרים ולאחר שהעלו רעיונות, בחר כל ילד ליצור פריט ששייך לחדר: מנורות, ספות, מיטה, שולחן, טלוויזיה ועוד. הילדים יצרו את החדרים עם מעט מאוד עזרה. הכנת הגג - שאלנו את הילדים ממה נבנה את הגג. עלו כמה רעיונות: ארגזים, תבניות ביצים ריקות. בסוף הוחלט שניצור אותו מסלסלות של פטריות.

בניית הבית והרכבתו

את הבית בנינו בצורת "כוורת"; שאלתי את הילדים היכן נמקם כל אחד מהחדרים. אחד הילדים ביקש שחדר השינה יהיה קרוב לגג, אחר רצה בקומה ראשונה, וכן הלאה... התנהל שיח, ולאחר שהגענו להסכמה, יצאנו למשימת ההדבקה. את החלקים חיברנו באמצעות דבק חם. בזמן ההרכבה, הילדים הציעו באופן ספונטני שהמכסים ישמשו אותנו כמרפסות.

במפגש הסיכום שאלתי את הילדים האם לדעתם בית הבובות יפה, והאם הם חושבים שניתן לשפר אותו. נטע הציעה שנכין בובות, שמיכות, שטיחים, משחקים לבובות. הילדים אמרו שהם נהנו מאוד מהתהליך; כל אחד אמר ממה נהנה במיוחד וכולם אמרו שההכנה הייתה "הכי כיפית".

אורגים שמיכות לבובות

סיכום

בגני הילדים קיימות הזדמנויות רבות לתהליכי פיתוח, בנייה ועבודה עם חומרים מגוונים. במהלך ההתמודדות עם בעיות ואתגרים תכנוניים, אנו, הגננות, יכולות לתת לילדים את תחושת המסוגלות להתמודדות עם קושי. המטרה היא ליצור הזדמנויות להתפתחות החשיבה של הילדים בהקשר משמעותי דרך בנייה של מרחבי למידה ומשחק בגן.

בהתבוננות בתהליך עם הילדים, נראה שילדים יכולים למצוא פתרונות מקוריים ולהתמודד עם בעיות מתוך עולמם. שיתוף הילדים בבניית מרחבי משחק בגן מאפשר לילדים עיסוק משמעותי בתהליכי תכנון ובנייה ומעודד יוזמה ולמידת עמיתים. מרחבים כאלה נבנים ומשתנים תוך כדי הפעלתם והתאמתם לצורכי הילדים. התהליך כולו מתייעל כשהגישה הרווחת בגן תומכת ומאתגרת, מעודדת גישה לחומרים ולכלי עבודה ומשלבת את הילדים לאורך כל התהליך. תהליך בניית בית הבובות בגן שלי היווה אתגר עבור ההורים והילדים; הילדים מצאו בו עניין, סקרנות, כיף והנאה, והיו שותפים פעילים; הם תכננו, בנו ושדרגו. התהליך נמשך כחודשיים; העשייה הייתה ממוקדת בתהליך ולא בתוצר. הילדים וההורים הוזמנו להתנסות, לדמיין, לשתף פעולה, לתכנן, ליהנות ובעיקר לחשוב עם הידיים.

אמנם אני יזמתי את הרעיון של בניית בית הבובות כחלק ממחויבות הקורס, אך לדעתי, ניתן ואולי אף רצוי, שהצרכים יעלו מהילדים ואנחנו הגננות נהיה שם לעזור להם, ליצור הזדמנויות של שיח להעלאת רעיונות ולתווך, תוך ניצול כל הזדמנות להעביר את האחריות לתכנון ולביצוע לידי הילדים. אחד הדברים היפים בפעילות הוא לעבור עם הילדים תהליך שבו הם מיישמים את הרעיונות שלהם והופכים אותם למשהו מוחשי: תחילה לציור ואחר כך לדגם של בית בובות אמתי. הרעיונות עוברים מהראש לנייר. זהו שלב שעוזר להם לחשוב על פרטים קטנים ונותן להם אפשרות להסביר איך צריך להיראות הדגם שלהם. בפעילות מסוג זה ניתן להגיע לכל הילדים. גם אלה שקשה להם להתבטא, יכולים להצביע ולהראות מה הם רוצים לעשות.

ראיתי שהפעילות בקבוצות קטנות עודדה שיח, וכן, בשלב הבנייה התמודדו הילדים עם בעיות לא פשוטות, וכאן היה מקום למנחה לשאול שאלות פתוחות, לאפשר לילדים לומר את הפתרונות ולעזור בביצוע בהתאם לצורך. למשל, אחת הבנות רצתה להדביק רצפה ולא ידעה באיזה חומר להשתמש. כששאלתי אותה מה לדעתה יכול להתאים, היא הסתכלה על החומרים מסביב ומיד השיבה לי ששאריות הספוג יתאימו כי הן ישרות ובצורת מלבן.

בכל שלבי התהליך ראיתי שאפשר לזמן לילדים התנסות ישירה עם מגוון חומרים, הזדמנויות לשכלול מיומנויות מוטוריות וחברתיות, חשיפה למצבים שיש בהם דילמות הדורשות פתרון הזדמנויות להבעת דעות ורעיונות מגוונים והקשבה לתשובות השונות התורמות לארגון הידע שלהם. אני חושבת שבתהליך מסוג זה חשוב שהגננת תארגן סביבה שמעודדת יצירתיות, פתיחות, תתווך ותעודד, ובעיקר תסמוך על יכולתם של הילדים לבצע את המשימה בעצמם.

רשימת ספרות

- ברודי, ד' (2003). גלגולה של קופסה. הד הגן, חוברת ב, תשס"ג.
- דוד, נ' (2011). שמר-טוש: מהצורך למוצר – איך מלמדים טכנולוגיה בגן הלכה למעשה. עלון דע-גן, 4, 96–103.
- פרידמן, ר' (2012). ולחן הנגרות והתפתחות העשייה הטכנולוגית-מדעית סביבו. עלון דע-גן, 5, 92–95.
- קיבריט, מ' (2013). אוטובוס המבצעים בחצר הגן. כנס מרכז דע-גן. אוצר מתוך: http://www.da-gan.org.il/page.asp?page_parent=88013
- שכטר, ט' (2010). טכנולוגיה בגן הילדים, תיאוריה ומעשה. עלון דע-גן, 3, 38–47.
- שריר, ט' (2011). על גילוי חוקים פיזיקליים בהתנסות תנועתית תוך כדי משחק.
- Ceppi, G. and Zini, M. (1998). Children, spaces, relations: Metaproject for an environment.

כשהטבע נכנס פנימה – חצר אשכול טשרניחובסקי

מרב הדר כהן, מנהלת אשכול טשרניחובסקי, מחוז תל אביב

מתוך רצון להשיב 'תופעה נעלמת' של ילדים משחקים בחוץ, יוצרים קשר ספונטני עם הטבע, מגלים חרקים ויוצרים קשרי גומלין עם הסביבה הטבעית, פעלנו להקים חצר ברוח המשחק והטבע, ללא מתקנים, עם כמה שיותר מרקמים טבעיים וצמחייה.

היה היה...

אשכול טשרניחובסקי המונה שמונה גנים, נפתח לפני שלוש שנים עם חצר אחת משותפת אותה חלקו הילדים. החצר הייתה מרוצפת במשטח גומי, מאובזרת במתקנים מקובעים במרחב חצר הגן שבה שני ארגזי חול בלבד.

מאחר ששלושה גנים באשכול נאלצו לחלוק חצר אחת בזמן נתון, כמעט לא הייתה אפשרות למשחק סוציו-דרמטי מפותח. מבנה החצר והמשטחים גרמו למשחק מוגבל, לחוסר עניין ואתגרים בהתאמה לצורכי הילדים.

צוות האשכול נדרש להתערבות רבה למניעת אלימות ולתיווך תקשורתי בין הילדים.

שינינו, אבל עדיין...

במאמץ משותף של הורי האשכול והצוות ניסינו לפתח פינות מעניינות לילדים, הכנסת גירויים ככלי מטבח אמתיים (תנור, סירים ומחבתות), יצירת מסלולים

והכנסת צמחייה. השינוי אכן העשיר את המשחק ותרם לתפנית באווירה בחצר, אך עדיין לא סיפק מענה לצרכים כמו מגע עם חומרים שונים ומגוונים, מרחב לתנועה וחויית משחק אחרת. בתמונת הללו ניתן לראות את השינוי. מילדים שרצים בחצר ללא מעש ולא מצליחים לפתח משחק וליצור, הפכה החצר למעוררת ומעניינת. אך עדיין לא ניתן מענה לתחומים נוספים.

גן מאיר נכנס לחצר הגן

השנה זכינו להרחיב את החצר לכיוון גן מאיר ובתכנון רציף ושיח משותף עם האדריכל המעצב ועם הרשות הצלחנו להבנות **חוויה מסוג אחר** העונה על צרכי הילדים.

השתדלנו מאוד להשאיר חצר נקייה ממתקנים, אך מלאה בצמחייה, נקייה מחיפויים **סינתטיים ומלאה משטחים טבעיים, שיהיה מקור מים, ושתוואי השטח יהיה כמו שהוא במציאות**. במקום שישנם הפרשי גובה וטופוגרפיה טבעית, **בחרנו יחד עם הילדים** להשאיר ולנצל זאת ליצירת נחלול מתפתל שבו יוכלו הילדים להשיט מרכיבים מהסביבה הטבעית **על פי בחירתם** כמו פרחים, עלים וענפים. הקווים של החצר מעוגלים ורכים ומתמזגים בטבעיות עם הגן המקורי הקיים. הגדר המקיפה את החצר אף היא שונה מהמוכר בגני ילדים; היא מעוגלת ומאפשרת זרימה מהחוץ פנימה ובחזרה. מיעטנו באלמנטים שאינם "מקומיים" כמו משטחי גומי, מתקני משחק ועוד, והשתמשנו במתקנים מעץ. הוקמה פינת ישיבה להתרגעות, שהייה ופעילות שקטה. נבנו ערוגות **בשיתוף עם הילדים** לטובת עבודת גינה וערוגה.

מי שלא ראה שמחת ילדים בחצר טבע, לא ראה שמחה מימיו...

בפעם הראשונה שהילדים יצאו לחצר, היא דמתה למשקה מוגז הניתז בעוצמה. הילדים רצו לחצר בצהלה רמה, בחנו כל פינה בה והסתובבו בפליאה ובהתרגשות.

יכולנו להבחין במשחק אחר, בעניין חברתי שהתפתח, בבחירה של הילדים לשחק בסביבה הטבעית, בהקמת סביבות אותנטיות למשחק, בילדים שרצים אחרי פרפרים, ילדים שמשחקים בחול, אבנים ובבוץ, ילדים שעובדים בגינה ורואים תהליך של זריעה, נביטה וטיפול בצמחייה.

פחות זה יותר

איכות המשחק השתפרה והילדים למדו לפעול ולהעסיק את עצמם בחומרים הנמצאים באופן טבעי בחצר: ילדים מטפסים על עצים, עוקבים אחר בעלי חיים שחיים בחצר – ציפורים, פרפרים, חרקים וזוחלים - הם עוקבים אחר שינויים בסביבה הטבעית, נחים על החול וממציאים לעצמם סביבות ומשחקים על פי דמיון, יצירתיות, תנועה, חקר ובו זמנית מטפחים ערכים של טיפוח הסביבה הטבעית וזיקה למקום.

בעקבות התכנית הארצית של האגף לחינוך קדם יסודי "המוזה באה לגן"

גתית ורסנו, מנהלת גן צב, תל-אביב

הילדים בגן שלי, יוזמים סביבות משחק בהשפעת המרחב החינוכי של הגלריה ומחוצה לה".

במהלך השנתיים האחרונות זכינו להשתתף בתכנית "המוזה באה לגן" בהנחיית המדריכה סיגל עמיר. סיגל לימדה אותנו ש"לאמן מותר לעשות ביצירה שלו את מה שהוא רוצה". המשפט הזה היווה השראה לילדי הגן שלי. לאט-לאט למדו הילדים לאמץ ולשכלל את החשיבה היצירתית שלהם. הילדים למדו לעשות קומפוזיציות שונות ממגוון חפצים (בהתאם לנושא שהתארח אצלנו בגלריה) ומהם ליצור אסמבלז'. במהלך התקופה הוגשו לילדים בגלריה מגוון של חפצים מעניינים: קולבים, חולצות לבנות, שרוכים צבעוניים, פיסות בד, מנקי מקטרות, חיות פלסטיק קטנות, כיסאות מיניאטוריים, מגוון גדול של אבני פסיפס בגדלים / חומרים / מרקמים שונים ומגוון של חפצים עגולים. שפע החומרים שהתחלפו בגלריה של הגן לימדו את הילדים שמכל חפץ ניתן ליצור קומפוזיציה וכל תוצר הוא נפלא ומקובל.

לאט-לאט שמתתי לב שהגלריה (והעיסוק בה) היוותה מקום מוצא למשחק החופשי של הילדים. בכל פינות הגן, במהלך המשחק החופשי וגם בחצר, הילדים החלו לקחת חפצים מעולם תוכן אחד ולהמציא מהם משהו משלהם. הם החלו לעשות חיבורים מקסימים בין חפצים שעד לאותה תקופה לא נהגו לעשות

כך.

דוגמאות:

יצירת מסלולים
ואת דגל ישראל
(כולל מגן דוד)
מקפלות (מקלות
ארוכים אחידים).

יצירת אסמבלז'
מחפצים ומגזרות
בכחול לבן ליום
העצמאות

שילוב בין הקפלות,
דמיות משחק קטנות
לבית בובות

שילוב של הקפלות,
מסילת רכבת
וחפצים עגולים
שנלקחו מהגלריה

יצירת המספר
100 מפסיפס
לכבוד "יום
המאה"

משהו שהתחיל
מקומפוזיציה
במסגרת, והפך
לסביבת
משחק...

הפרפרים מגיעים

עינת ינאי, מנהלת אשכול "ערמונים", רמת גן

"אם אני רוצה להכיר את הפרפרים, עליי לדעת להסתדר עם שניים-שלושה זחלים", הנסיך הקטן - אנטואן דה סנט-אכזופרי

"למה הפרפרים אינם מגיעים השנה לגן שלנו?"

שאלה זאת ועוד רבות הובילו ליצירת מרחבי למידה חדשים באשכול. הילדים הקימו גינת פרפרים, מרחבי משחק, יצירה וחקר.

הכול התחיל כשבתחילת השנה פנתה אליי יובל מגן רימון, וביקשה שאעזור לה להביא את הפרפרים לגן. יצאנו ביחד לגני האשכול ושאלנו מי מוכן לעזור. ילדים מכל הגנים נרתמו למבצע השבת הפרפרים לאשכול, וטלי שמאי, הגנת מגן תאנה, התלהבה להוביל את המבצע: היא הזמינה את ילדי הגנים, ביחד ישבו,

שוחחו, שאלו שאלות, חקרו, ערכו ניסויים. נועה מגן תאנה, כל כך התרגשה ואמרה: "יש לי פרפרים בבטן". ויובל השיבה לה: "לי אפילו יותר מימירך"...

ממר? מימירך?

יובל ערכה לילדים סיור בחצר גֵּנָה וסיפרה להם שבשנה הקודמת, הפרפרים הגיעו לפרחים של כובע הנזיר, ואילו עכשיו אין פרחים ונותרו רק עלים.

מה נעשה?

"הם הגיעו קודם לפרחים הכתומים פה... ה"י פה היה כובע הנזיר איפה הוא נעלם" יובל

הילדים ישבו לשוחח, לשער השערות כיצד להשיב את הפרפרים לאשכול.

בעודם משוחחים, טען עילאי כי יש לו בבית עשרה פרפרים והוא ידבר אתם שיבואו לגן. הוא אף הוסיף כי אחד אינו ממושמע, אז יגיעו תשעה.

הילדים קבעו עם עילאי להיפגש למחרת בחצר הגן שלו בשעה שהוא מזמין את חבריו הפרפרים, . לאחר שהפרפרים מענו מיאנו להגיע, התיישבו שוב הילדים לטכס עצה והחליטו לצייר את "כובע הנזיר" ולשים את הפרחים בגינות האשכול, במקום אלו שנבלו.

בעוד הילדים ממתינים לפרפרים, נתגלה באחד הבקרים זחל על עלה הגפן בבוסתן בגן רימון. הילדים קראו בהתרגשות לטלי וטל הגננות וחקר חדש נולד.

הילדים ביחד עם הגננות חוקרים ומגלים, כי זהו "רפרף הגפן".

והנה יום אחד הפך הזחל מירוק לחום.

הילדים התחילו לחקור ולהעמיק ובשלב זה היינו זקוקים להדרכה בעצמנו. פנינו לשירן כהן רביע, מהמחלקה לחינוך סביבתי בעיריית רמת גן שנרתמה לעזרתנו, בהדרכה, במשאבים וביצירת הקשר עם הקהילה. הגננות עברו השתלמות בנושא וגם הילדים. קיבלנו ספרים. בט"ו בשבט הקמנו גינה מזמנת פרפרים באשכול וביום המעשים הטובים הקמנו גינה מזמנת פרפרים בגינה הציבורית הסמוכה לאשכול. ההורים הכינו לנו הפתעה ואיירו בפרפרים חולצות שאותן העניקו לנו במתנה.

השיא היה הפנינג פרפרים במרחב הלובי המשותף של האשכול, אותו הובילה
טלי שמאי, הגנת מגן תאנה, ובו לקחו חלק כל הגנים.

הפנינג פרפרים, פינת עיון ופעילויות בעקבות סיפורים על פרפרים

מפרפרים הצגה

חוקרים ומגלים

עמדת צילום

משחקים ולומדים

מבצע השבת הפרפרים לאשכול, שהחל מחלומה של ילדה מגן רימון, הפך לחלק נכבד מהשיח היומי של ילדי האשכול.

ילדי הגנים נפגשו, הכירו, ישבו יחדיו, שוחחו, שאלו שאלות, חקרו, ערכו ניסויים, המציאו, ציירו, התלהבו, התפעלו - מה שהוביל אותנו למסע מופלא של תגליות על אודות הפרפרים ולהקמת גינה מזמנת פרפרים באשכול בגינה הקהילתית, והפרפרים שבו לאשכול ערמונים.

"פקח, אפשר להמריא?" - פיתוח פעילות מתוך הילד

הגר פישמן, גננת אם, גן עופרים גדות

כל גננת נתקלת בקושי הזה של ילדים ש"נתפסים" לפעילות מסוימת ולא עוזבים אותה, פעילות שיכולה לפעמים להפריע למהלך התקין של היום, אם בגלל שהיא רועשת מאוד, יוצרת "בלגן" בגן, סוחפת את הילדים להשתוללות או סתם מפריעה לילדים אחרים. עם קושי זה התמודדתי כאשר נתקלתי בתופעת הטסת מטוסי נייר בגן. לאורך כמה שבועות נאלצתי להעיר ולבקש מכמה ילדים קבועים להפסיק להטיס מטוסים בגן מכיוון שזה מפריע לילדים האחרים שאינם נהנים מכך שמטוסי נייר נתקעים להם בראש, או נוחתים והורסים להם את הבנייה עליה עמלו. אחרי שהבנתי שההערות משולות לדרך ללא מוצא, החלטתי שהדרך היחידה לשלוט בזה היא פשוט לזרום אתם ולעזור להם להעצים את הפעילות עד אשר יגיעו לסיפוק.

תהליך הפיתוח

בשלב הראשון של התהליך, אספתי את הילדים, השותפים לפעילות, וערכנו שיחה משותפת. בשיחה ערכנו סיעור מוחות ובו העלינו רעיונות כדוגמת מה ניתן לעשות עם מטוסי הנייר שהם הכינו. הילדים הציעו רעיונות שונים, אותם

כתבנו, וביניהם הרעיון להקים שדה תעופה. בשלב השני, חקרנו באינטרנט, קראנו בספרים ושאלנו הורים, "כיצד נראה שדה תעופה ומה צריך להיות בו?" לאחר שהיה בידינו כל המידע הרצוי, חילקנו משימות עבודה בין המשתתפים ובחרנו מקום להקמת "שדה תעופה עופרים".

בשלב הבא התחלקו הילדים לקבוצות עבודה והכינו בסדנת היצירה את החלקים השונים המרכיבים את שדה התעופה (המוקד). השתמשנו בגרוטאות ובחומרי יצירה הנמצאים בסדנה ובסביבת הגן, ונעזרנו בהם ליצירת מבנים כגון: מסלול המראה ונחיתה, חדר המתנה, מגדל פיקוח, חניית מטוסים ואפילו חישוב שמטוסי פעלולים יוכלו לעבור דרכו.

בהמשך הכינו הילדים שלט ובו מוסבר היכן ממריאים, היכן נוחתים וכן קבעו את החוקים שיונהגו במוקד. הילדים אפילו הוסיפו את מפת העולם כדי שיוכלו לבחור יעד טיסה ממש לפני ההמראה. רק לאחר שהכול היה מוכן, גזרנו את הסרט החגיגי ופתחנו את שדה התעופה להמראות ולנחיתות. הילדים נעמדו בשורה עם מטוסי הנייר שהכינו בסדנה ונבחר פקח שיוכל לתת אור ירוק להמראה. תהליך הקמת המוקד, מרגע איסוף

המידע ועד גזירת הסרט, ארך כמה שבועות שבהם עברו הילדים בעצמם תהליך לימודי של ארגון מידע, למידת עמיתים, חשיפה וניתוח של מידע חדש, כמו גם תהליך רגשי של העצמה אישית ותחושת מסוגלות וכמובן ציפייה גדולה.

חשוב מכול, הייתה עבודת צוות ושיתוף פעולה בין כל השותפים לעשייה. משאביהם היו מופנים לתהליך המבורך של העשייה המתפתחת ופחות לצורך להטיס מטוסי נייר באוויר. דרך ההכנות והמשחק למדו הילדים להמתין לתורם, לבקש רשות ולא לפעול מיד. בהכנת מסלול ההמראה למדו הילדים מהו קו אמצע ומדוע חשוב לעשות אותו ישר, למדו על זמני פתיחה וסגירה, הכירו מדינות שונות מהתבוננות במפת העולם, נהנו לקלוע לחישוב ולמדו על דיוק,

עוצמת תעופה, אווירודינמיקה ואילו מטוסים עפים מהר יותר, גבוה יותר ומדויק יותר, למדו כיצד לקפל נייר בצורה נכונה ומדויקת ונהנו מחוויית התעופה מבלי להפריע לילדים האחרים בגן.

קסם התאטרון בחצר גן שקדים בקרית ביאליק

זהר גנדלמן, מנהלת גן; סיגל בטש, סייעת; מיטל מלול, גננת משלימה

המרכז שנבנה בחצר היה מרכז התאטרון. לאחר שיחה משותפת עם הילדים, חשבנו שכדאי להקים בחצר תאטרון כי זה נושא שהילדים מתחברים אליו מאוד והמשחק בו יכול לקדם נושאי למידה ותחומי דעת שונים. הילדים היו שותפים בכל שלבי ההקמה והמרכז התפתח על פי הצרכים שעלו בזמן המשחק:

- תחילה ערכנו סיעור מוחות מה צריך כדי להקים תאטרון והיכן בחצר כדאי להקים אותו.
- הילדים הציעו להקים את התאטרון בשטח מקורה כדי שהגשם לא יקלקל את כל הנעשה;
- הילדים ניקו ביחד את השטח ורוקנו אותו משאר הדברים שהיו בו;
- הם הדביקו על הכיסאות מספרים וסידרו על פי שורות;
- הם הציעו להכין כרטיסים רב-פעמיים כדי לחסוך בנייר;
- הם הכינו כרזות הנתלות על לוח ומשמשות תפאורה להצגה;
- הילדים בשיתוף עם ההורים סייעו באיסוף תחפושות לתאטרון;
- הם הכינו מטבעות וארנקים.

בזמן המשחק הועלו על ידי הילדים צרכים נוספים, כגון בילוי בקפיטריה בהפסקה. ומיד התחלנו בהכנות:

- הבאת שולחן וכיסאות;
- איסוף כלים רב-פעמיים;
- הכנת תפריט.

בהמשך עלה צורך במקום שבו השחקנים יוכלו להתלבש ולהתאפר לפני ההצגה והילדים ביקשו להוסיף פינת איפור והלבשה.

פינה מוזיקלית

הילדים נהנו לאורך זמן להעלות הצגות שונות. לעתים הועלו גם הצגות בעקבות סיפורים שלמדנו בגן. באחת הפעמים העלו הילדים את ההצגה "המטרייה הגדולה של אבא" והחליטו שהם רוצים לשלב גם שיר שלמדנו בגן - "אח, איזה חורף". הילדים ביקשו להוסיף כלי נגינה שילוו את השיר. ערכנו דיון והילדים העלו רעיונות שונים להכנת כלים מחומרים שנעשה בהם שימוש חוזר. הילדים קישטו בקבוקי פלסטיק ומילאו אותם בחומרים שונים, הביאו מכלים שונים לתיפוף וכך נבנתה פינת מוזיקה בחצר. על פי הצורך, הילדים לוקחים כלים או מזמינים ילדים אחרים לעשות ליווי מוזיקלי להצגות השונות בתאטרון.

חיבורים בין המרכזים השונים

הילדים נהנים מאוד לפעול בחצר, לומדים, מתנסים ומפתחים כישורי חיים בכל המרכזים. שיתוף הילדים בכל הנעשה, הקמת המרכזים מתוך צרכים העולים במהלך המשחק ומתוך תחומי העניין שלהם הופכים את החוויה למשמעותית עבורם. נעשים **חיבורים בין המרכזים** השונים על ידי הילדים כמו בעולם האמתי, דבר שאותי מרגש במיוחד. הילדים משתמשים בכלי המוזיקה בתאטרון, מכבסים תלבושת שהתלכלכה במכבסה ומבקשים מאחד הילדים שעבד בנגרייה לסייע בתיקון שולחן הקפיטריה.

ילדים חולמים ויוזמים בחצר הגן

מיכל ג'ראד, מדריכה ארצית במתמטיקה, אגף לחינוך קדם-יסודי

"יוזמים וחולמים"

גן לוטם נמצא בעמק חפר במושב כפר מונאש והוא מוסמך לגן ירוק. בגן עוסקים בנושאים שונים בחינוך הסביבתי כמו צרכנות ירוקה, טיפול בפסולת, יחסי אדם וסביבה, שימור המגוון הביולוגי ועוד. במהלך עבודתי בגן זה עבדנו רבות על פיתוח יוזמות של ילדים וחישנו את הדרך שבה נוכל להתחבר לרעיונות הילדים, לעניין שהם מגלים בנושאים שונים ובנושאים היוזמים על ידנו. במסגרת ההשתתפות במיזם "בשביל הפרחים" ביקשנו לפתח אצל ילדי הגן אהבה לפרחי הבר אשר תוביל לשמירה עליהם ועל המגוון הביולוגי. החלטנו להתחיל דווקא בחיבור רגשי וביקשנו מכל ילד וילד לחשוב על ערוגת החלומות שלו, שבה נזרע את פרחי הבר. אחת המטרות שעמדה לנגד עינינו הייתה לאפשר לילדים ליזום ולבטא את הרעיונות והחלומות שלהם.

אפשרנו לילדים לעבוד באופן יחידני, בזוגות או קבוצות. כל אחד תכנן את ערוגת החלומות שלו על דף בגודל שבחר ולאחר שסיים, הציג במליאה בפני חברי הגן. חלק מהילדים ביקשו להשתמש במגדיר פרחים כדי לצייר את פרחי הבר בערוגה שלהם, אחרים הפגינו עבודת צוות יעילה במהלך התכנון ואף ניהלו שיח סביב התכנון וסייעו זה לזה ברישום הרעיון.

"מתכננים ומשתפים"

אספנו את כל הרעיונות אל המליאה ושיתפנו את ילדי הגן. ראינו כי אחת הילדות הצעירות בגן, שזה עתה החלה להיחשף לאותיות ולקפרות, קראה לערוגה שלה ערוגת האותיות; ילד אחר נתן שם וקרא לה ערוגת הפרחים המחייכים. קבוצת ילדים שרצו ליצור ערוגה לפי שם הגן קראו לה ערוגת הלוטם. עוד שמות שעלו הם ערוגת היהלום, ערוגת הלב, ערוגת קשת, ערוגת פרפר, ערוגת מלך הפרחים, ערוגת עולם הקסמים ועוד. לאחר הצגת הרעיונות, ערכנו דיון במליאה ואיחדנו הצעות דומות ולבסוף יצרנו ארבע קבוצות: לב, צורות, פרח לוטם ומלך הפרחים.

"בוחרים ומצביעים"

ערכנו בחירות בגן כדי להחליט באיזו צורה נקים את הערוגה שלנו. בגן יש לנו תיבת קלפי מוכנה שבה אנו משתמשים כדי לערוך בחירות שונות וכן מעטפות ריקות שהכנו בעבר, כדי לא לבזבז נייר מיותר בכל פעם. ארגנו את המרחב בהתאם; הצבנו פרגוד, תיבת קלפי ורשימת בוחרים; הכנו שילוט מתאים; קבענו את ועדת הקלפי והכנו כרטיסי בחירה. כל ילד בתורו ניגש לבחור, מצא את שמו ברשימת הבוחרים, הכניס כרטיס בחירה למעטפה ושלשל לתיבה. לאחר שכל ילדי הגן והצוות קיבלו את זכות הבחירה, פתחנו את תיבת הקלפי ומנינו את הקולות. כל פתק הונח בעמודה המתאימה בדיאגרמה שיצרנו על רצפת המפגש והתקבלה התוצאה – ערוגת פרח הלוטם נבחרה.

יידענו את ההורים על התוצאות וגייסנו הורים מתנדבים שיסייעו לנו בהקמת הערוגה. החלטנו ליצור את חמשת עלי הכותרת של פרח הלוטם. ההורים סייעו בהצבת בולי העץ להכנת קו המתאר של עלי הכותרת והילדים ערמו אדמה; הוספנו דשן והתחלנו בזריעה. השתמשנו במבחנה אשר קיבלנו ממיזם "בשביל הפרחים" והוספנו עוד זרעים שנשארו לנו מהשנה הקודמת.

"יוזמים ומשחקים"

התחלנו במעקב צמיחה אחר פרחי הבר ובמקביל התחלנו להכין משחקים דידיקטיים של פרחי בר. למדנו להכיר משחקים קיימים בגן ולפיהם יצרנו משחקים חדשים. למשל, הכרנו את המשחק 'מלחמה' והכנו את קלפי המשחק לפי ציורי פרחי בר שהילדים ציירו. הילדים קבעו ערכים משלהם. הספרה 10, לדוגמה, הייתה פרח הלוטם ואילו קלף הג'וקר היה הערוגה. הכנו משחקים נוספים כמו "חבר פרצוף" עם ציורים של פרחי הבר, אותם ציירו שלמים ולאחר מכן חצינו והילדים השלימו שני חצאים לפרח שלם.

הילדים הציעו רעיונות למשחקים נוספים כמו: משחק מסלול בו פרפר נימפית החורש צריך להגיע לערוגת פרחי הבר אל החלמית המצויה שזה הצמח הפונדקאי שלו; משחק תצרף (פזל) רצפה של פרח הלוטם. משחק נוסף שהכנו היה לוטו פרחי בר לפי צבעים אשר הכנו בעזרת מגדיר הפרחים. כל שני ילדים הכינו לוח של פרחים מאותו צבע. למשל, בפרחים הצהובים הופיעו חרצית עטורה, סביון אביבי, חמציץ נטוי, חלמונית גדולה, קידה שעירה ועוד. וכמובן, כרטיסים זהים להניח על הלוח. כל המשחקים שהכנו קיבלו מקום מכובד בארונות המשחקים של הגן והילדים הוציאו במשך היום את המשחקים ונהנו מאוד מהם. ילדים אשר לא נהגו לשחק קודם במשחק דידיקטי גילו את חדות המשחק מחדש.

"עוקבים ומתפלאים"

התלהבות הילדים מצמיחת פרחי הבר בחצר הגן הייתה גדולה. מדי בוקר, כשהגיעו הילדים עם הוריהם לגן, מיד יצאו לחצר אל הערוגה לראות מה השתנה. מה נבט? מי הצמיח כבר עלעלים? והאם כבר ניתן לזהות איזה פרח זה? מי גבוה יותר מבין פרחי הבר? ועוד.

לאור הרצון של חלק מילדי הגן ליצור לעצמם ערוגה כזו בחצר ביתם, החלטנו להכין מארזים קטנים של זרעים אותם נתנו לכל משפחה כדי שתוכל לזרוע בחצר ביתה. (חשוב לציין כי כל ילדי הגן גרים במושב ויש להם אפשרות לעשות זאת). ארזנו זרעים במבחנה קטנה, את המבחנה הכנסנו לתוך גרב ניילון ישנה והוספנו כרטיס "זרעי פרחי בר באהבה מגן לוטם". לכל מארז הוספנו את רשימת שמות הזרעים אשר במבחנה והוספנו איור של הפרח כדי שיוכלו לזהות.

"משתפים ומצלמים"

הזמנו את ההורים ליום חשיפה. הצגנו מצגת אשר שיקפה את התהליך שעשינו בגן, יצרנו מרחבים למשחק – מחצלות, ספסלים, שולחנות קטנים ושיחקנו עם ההורים במשחקים שיצרנו. כשהגיע האביב יצאנו עם ילדי הגן לערוגה הפורחת והתנסו בצילום במצלמה דיגיטלית. כל ילד בחר פרח, צילם כמה פעמים ולאחר מכן בחרנו יחד את התמונה המוצלחת ביותר, הגדלנו אותה, הצגנו בתערוכה בסוף השנה וכל ילד קיבל את התמונה שלו כמתנת סוף שנה לתלייה בחדרו.

במסגרת המיזם "בשביל הפרחים" נשלח אלינו מגדיר פרחי בר. הדפסנו כמה עותקים, ניילנו והוצאנו לשימוש במרכז "חוקרים קטנים". הילדים הוציאו יום-יום אל חצר הגן את המגדירים והכירו בכל פעם פרח בר אחר. חלק מהילדים אף הכינו לעצמם מגדירים קטנים של פרחי בר ושל חרקים אשר הגיעו לערוגת פרחי הבר. לאור התעניינות הילדים והשימוש הרב במגדירים, קיבל כל ילד במסיבת סיום השנה מגדיר אישי שיוכל להשתמש בו גם בשנים באות, ימשיך להכיר עוד ועוד פרחי בר, לאהוב ולשמור על מגוון פרחי הבר שלנו

שותפים לכתיבת העלון

חברות מטה האגף (לפי סדר א'-ב')

ד"ר אסתר ברוקס, ד"ר דיאנה אלדרוקי פינוס, דלית סהרון, מיכאל ג'ארד, מירב תורג'מן, פאטמה קאסם

כותבים אורחים: (לפי סדר א'-ב')

גתית ורסנו, מנהלת גן צב בשנת תשע"ו, תל-אביב, מפקחות עליזה בדרשי ונאוה כהן

דוריס טולדנו-קיפר, הגר לב ויעל ענבר, מכללת אורנים

הגר פישמן, גן עופרים, גדרות, מפקחת דורית יעקב

זאדה בדארנה, מחנכת וחוקרת בתחום החינוך לגיל הרך.

זהר גנדלמן, מנהלת גן שקדים; סיגל בטש, סייעת; מיטל מלול, גננת משלימה, קריית ביאליק, מפקחת ברוריה שחר

יעל גוזלן, מנהלת אשכול גנים אלונה, חיפה, מפקחת חני פרבר

מרב הדר כהן, מנהלת אשכול טשרניחובסקי, תל אביב, ויקי גלזר

עינת ינאי, מנהלת אשכול ערמונים, רמת גן, מפקחות רוחה לזניק וורד גוילי

ד"ר ענת פורת ורן כהן

רויטל טולדו, גן תבור, קרית אונו, מפקחת רינה קמיניסקי שטרן

עריכה לשונית: נילי גרבר (מילה בסלע)

עריכה ופרסום: ד"ר אסתר ברוקס, דלית סהרון וצ'ריל קמפר קוצ'ר

תמונת השער: ברברה אנדרס